

บทที่ 3

แนวคิดเรื่องราชาปราชญ์ของเพลโต

ในการศึกษาแนวคิดเรื่องราชาปราชญ์ของเพลโต จะต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพทางสังคมและสภาพทางการเมืองของกรีกก่อน เพราะถือเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดแนวคิดเรื่องราชาปราชญ์ของเพลโต หลังจากนั้นจะทำการศึกษาให้เข้าใจความหมาย ลักษณะ คุณสมบัติ อำนาจหน้าที่ วิธีการที่ได้มาซึ่งราชาปราชญ์ ตลอดจนประโยชน์ที่ได้รับจากแนวคิดนี้

3.1 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดแนวคิดเรื่องราชาปราชญ์

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดแนวคิดเรื่องราชาปราชญ์ ได้แก่ สภาพทางสังคมและสภาพทางการเมือง ซึ่งแบ่งเป็น 2 สมัย คือ

1. สมัยก่อนเพลโต
2. สมัยเพลโต

3.1.1 สมัยก่อนเพลโต

ประมาณ 800 - 500 ปีก่อน ค.ศ. (สังเกตุ คล้ายปักชี, 2520 : 19) ชุมชนกรีกวิวัฒนาการจากสังคมเกษตรกรรมที่พอเลี้ยงตัวได้ กลายเป็นชุมชนนครรัฐที่มีความเจริญก้าวหน้าและรุ่งเรืองทางด้านสังคมและการเมือง ด้วยเหตุที่ชุมชนนครรัฐเป็นหน่วยทางการเมืองที่มีอธิปไตยอย่างสมบูรณ์ และเป็นรัฐอิสระที่ดำเนินนโยบาย และตัดสินใจเรื่องต่างๆ ด้วยตนเอง แต่ละนครรัฐจึงมีการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมแตกต่างกันออกไป สามารถเลี้ยงตัวได้โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน

นครรัฐของกรีกนั้น ถ้าหากเทียบกับรัฐในสมัยปัจจุบัน นับว่าเป็นเขตการปกครองที่เล็กมาก ทั้งขนาดพื้นที่และจำนวนประชากร นครรัฐเอเธนส์มีขนาดเท่ากับเมืองเล็กๆ เมืองหนึ่งของอเมริกาในปัจจุบันนี้เท่านั้น จำนวนประชากรที่พอจะค้นคว้าได้ในนครรัฐหนึ่งจะมีประมาณ 20,000 คน ยังมีนครรัฐเล็กๆ เช่น เอจีนามีพลเมืองเพียง 2,500 คนเท่านั้น อาริสโตเติลเคยศึกษารวบรวมรัฐธรรมนูญของ 158 นครรัฐ ซึ่งหมายความว่านครรัฐของกรีกทั้งหลายนั้นต้องมีมากกว่านี้หลายสิบเท่า(Wayper, 1958 : 6)

สภาพทางสังคม

นครรัฐกรีกโบราณประกอบด้วยชนชั้นต่าง ๆ ดังนี้

1. ชนชั้นผู้นำซึ่งประกอบด้วยผู้นำตระกูลต่างๆ เป็นพวกที่รวมกำลังจัดการปกครองระบบกษัตริย์ และจัดตั้งการปกครองใหม่เป็นแบบคณาธิปไตย ซึ่งมอบอำนาจทางการเมืองและการปกครองให้สภาชั้นสูงที่เป็นสถาบันกำหนดนโยบายต่างๆ ของนครรัฐ

2. ชนชั้นพ่อค้า ช่างฝีมือ และกสิกร เนื่องจากนครรัฐกรีกมีการขยายตัวทางการค้ามากแถบทะเลดำและทะเลเมดิเตอร์เรเนียน เป็นเหตุให้มีการพัฒนาเป็นพ่อค้าแนวหน้าในบริเวณนี้ไปโดยปริยาย

3. ชนชั้นทาส เป็นผู้ใช้แรงงานในที่ดินของชนชั้นผู้นำ และกสิกรพวกนี้เป็นชนพื้นเมืองหรือเป็นพวกเชลย คึกที่แพ้สงคราม

พลเมืองของรัฐทุกคนในสมัยนี้ถือว่าเป็นญาติกัน และนับถือเทพเจ้าองค์เดียวกันเป็นผู้ให้กำเนิดประชาชนของแต่ละนครรัฐ ถือว่าเป็นบาปอย่างยิ่งในการที่จะให้คนต่างด้าวเข้ามาร่วมวงศ์ญาติ ร่วมประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เนื่องจากเชื่อว่าเทพเจ้าจะทรงคุ้มครองเฉพาะพลเมืองของพระองค์เท่านั้น ต่างรัฐก็ต่างมีเทพเจ้าประจำรัฐของตน ไม่ได้มีเทพเจ้าองค์เดียวกัน เพราะเหตุที่มีความเชื่อถือทางศาสนาเช่นนี้ นครรัฐต่างๆ จึงไม่ยอมรับคนต่างรัฐเข้ามาเป็นพลเมือง และไม่ยอมรับรวมกับนครรัฐอื่นเพื่อให้เป็นรัฐใหญ่อันหนึ่งอันเดียวกัน

สภาพทางการเมือง

นครรัฐของกรีกเกิดขึ้นเพราะความจำเป็นต้องร่วมกันป้องกันภัยจากศัตรูการค้าขายตัวและประการสุดท้าย ธรรมชาติของมนุษย์ที่นิยมอยู่ร่วมกันเป็นหมู่ใหญ่ ในระยะแรกอยู่รวมกันเป็นหมู่เล็ก ๆ เป็นหมู่ของครอบครัวที่สืบมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน เรียกว่าโคตร ตระกูล เมื่อหลายโคตร ตระกูล มารวมกันเข้ากลายเป็นหมู่ใหญ่เรียกว่าวงศ์วาน และเมื่อหลายวงศ์วานรวมกันเป็นเผ่าพันธุ์และเผ่าพันธุ์ก็เข้ามารวมอยู่ในนครรัฐ ส่วนการปกครองในนครรัฐนั้นในระยะแรกประชาชนเลือกหัวหน้าหมู่ขึ้นปกครองดำรงตำแหน่งกษัตริย์และมีคณะขุนนางอันได้แก่ ชนชั้นสูงเป็นที่ปรึกษา ภายหลังขุนนางก็ชิงอำนาจมาไว้ในคณะของตน ครั้นนานวันเข้าเมื่อประชาชนไม่พอใจในการปกครองของพวกขุนนางโดยเฉพาะชนชั้นพ่อค้าที่ร่ำรวยมาจากการค้าขาย ก็ได้เรียกร้องสิทธิในทางการเมืองการปกครอง พวกเกษตรกรที่ยากจน พวกกรรมกร และกลาสีก็เรียกร้องให้พวกขุนนางแบ่งปันความร่ำรวยจากการค้าขายให้กับพวกตน ให้เสมอภาคกันความไม่พอใจนี้ก่อให้เกิดการจลาจลโดยทั่วไป และชนชั้นขุนนางที่ร่ำรวยส่วนมากไม่มีความสามารถทางทหารพอที่

จะรักษาความสงบไว้ได้ ดังนั้นในเกือบทุกนครรัฐ บุคคลที่มีลักษณะเป็นผู้นำและมีความต้องการอำนาจก็ได้โอกาสเข้ายึดอำนาจไว้ในมือของตนเพียงผู้เดียว การปกครองจึงเปลี่ยนเป็น การปกครองโดยคน ๆ เดียวหรือแบบกษัตริย์แต่ต่างกันตรงที่ความเป็นกษัตริย์ในขณะนี้มีการตั้งตนเป็นกษัตริย์ และรักษาความเป็นกษัตริย์ของตนไว้ โดยอาศัยอำนาจของตนเพียงอย่างเดียวเท่านั้น มิได้อาศัยกฎหมายหรือขนบธรรมเนียมเป็นเครื่องสนับสนุน เรียกกษัตริย์ในสมัยนี้ว่า ทหารราชย์ (ถนอม ชาวปลายน, 2539 : 204) ซึ่งตามความหมายเดิมของกรีกในสมัยนั้น หมายความว่าบุคคลซึ่งเข้ายึดอำนาจการปกครองประเทศโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น มิได้หมายความว่า จะต้องโหดร้ายทารุณกับพวกชนชั้นขุนนางที่ตนเข้ามาแย่งชิงอำนาจด้วย และดำเนินนโยบายที่เป็นประโยชน์กับคนส่วนน้อยในระยะแรก ทั้งนี้เพราะผู้ที่เข้ายึดอำนาจได้ต้องอาศัยการสนับสนุนของพลเมืองจำนวนมากที่ไม่พอใจสังคม และระบบการปกครองเดิมของพวกขุนนางทรัพย์สินสมบัติของพวกขุนนางถูกยึดนำมาแบ่งปันกันในกลุ่มเกษตรกรที่ไร้ที่ดิน และพวกขุนนางก็ถูกเนรเทศออกไป แม้จะกษัตริย์ทหารราชย์หลายองค์ที่ทำประโยชน์ให้กับบ้านเมืองและประชาชน แต่ระบบนี้ก็ได้ยั่งยืนในกรีกเนื่องจากในระยะหลังเมื่อได้อำนาจที่มั่นคงแล้วก็ได้คำนึงถึงความต้องการของประชาชนอีกต่อไป ทหารราชย์จึงถูกโค่นล้มลงเกือบทุกแห่งโดยพลเมืองเองบ้าง โดยพวกขุนนางที่ถูกเนรเทศออกไป และได้รับความช่วยเหลือจากนครรัฐอื่น ๆ ให้กลับมายึดอำนาจคืนบ้าง สมัยนี้จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งใหญ่ซึ่งนำกรีกไปสู่สมัยที่รุ่งเรืองที่สุด

สภาวะทางสังคมและการเมืองแบบนครรัฐ ไม่ส่งเสริมความเป็นสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การพัฒนาเพื่อที่จะนำไปสู่ความเป็นอาณาจักรเดียวกันจึงเป็นไปได้ยาก อีกทั้งไม่เกื้อกูลในการรักษาความมั่นคงปลอดภัย ในกรณีที่มีการคุกคามจากภายนอก นครรัฐกรีกทั้งปวงแตกต่างกันในการพัฒนาความเจริญก้าวหน้าบางนครรัฐอาจเจริญไปไกลกว่านครรัฐอื่นๆ นครรัฐที่มีขนาดใหญ่ และมีกองทัพที่แข็งแกร่งที่สุด คือ นครรัฐสปาร์ตา ส่วนนครรัฐที่เจริญที่สุด และมีกองทัพเรือที่เข้มแข็ง คือนครรัฐเอเธนส์

3.1.2 สมัยเพลโต

ในปี 431 ก่อน ค.ศ. เกิดสงครามพิโลโพนีเซียน (Peloponnesian Wars) ระหว่างสปาร์ตากับเอเธนส์สงครามครั้งเกิดขึ้นเนื่องจากทั้งสองฝ่ายต่างพยายามคุมเส้นทางเดินเรือพาณิชย์ไปยังตะวันตกซึ่งหมายถึงทางใต้ของอิตาลี และเกาะซิซิลี ซึ่งมีชาวกรีกไปตั้งถิ่นฐานอยู่มากมาย และเอเธนส์ต้องการซื้อข้าวกับแร่ธาตุต่างๆ เพื่อใช้ในนคร สงครามดำเนินไปได้ 27 ปี จนกระทั่งปี 404 ก่อน ค.ศ. เอเธนส์อ่อนกำลังลงจึงต้องยอมแพ้แก่กองทัพของ สปาร์ตา

สภาพทางสังคม

สภาพทางสังคมในสมัยเพลโต เป็นช่วงของการฟ่ายแพ้สงคราม ทำให้ชาวเอเธนส์แตกแยกออกเป็นกลุ่มมากมาย ต่างกลุ่มต่างเป็นศัตรูซึ่งกันและกันมากกว่าเป็นศัตรูกับนครสปาร์ตา เกิดการจลาจลแย่งชิงอำนาจระหว่างพวกขุนนางที่ได้รับการสนับสนุนจากสปาร์ตาให้ปกครองเอเธนส์ใช้ชื่อว่า “บุคคลทั้ง 30” กับพวกที่นิยมประชาธิปไตยแบบเอเธนส์ และมีการเปลี่ยนตัวผู้ปกครองอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากผู้ปกครองที่ได้รับการสนับสนุนจากสปาร์ตา ซึ่งเป็นผู้ปกครองแบบคนาธิปไตยก็เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ โดยเฉพาะทรัพย์สินเงินทองให้แก่พวกของตน ในขณะที่เดียวกันผู้ปกครองที่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชน ก็มีแนวโน้มจะเป็นทราชย์ผู้กดขี่ประชาชนให้เป็นทาส

สภาพการณ์ทางสังคม เช่นนี้ทำให้เพลโต เห็นว่ามีสาเหตุมาจากการมีผู้ปกครองที่ไม่มีความรู้ ความสามารถ และไม่มีคุณธรรม เข้ามาใช้อำนาจในการปกครอง ทำให้เกิดการแย่งชิงอำนาจ และแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง ทำให้ต้องการมีการเปลี่ยนตัวผู้ปกครองบ่อยๆ นครเอเธนส์จึงประสบกับความหายนะในที่สุด

เพลโตจึงเสนอว่า ผู้ปกครองที่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความถูกต้องและชอบธรรม ทำให้รัฐมีความสงบสุข ผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้มีปัญญา ดังที่ เพลโต ได้กล่าวเอาไว้ ในหนังสืออุดมรัฐ (The Republic) ความว่า

“เว้นไว้แต่ว่า นักปรัชญาทั้งหลายจะมาเป็นพระเจ้าแผ่นดินของรัฐเรา หรือไม่ก็พวกที่เราเรียกว่า พระเจ้าแผ่นดินและผู้ปกครองทั้งหลายจะต้องมาใฝ่หาปรัชญากันอย่างจริงจัง และอำนาจทางการเมืองกับปรัชญาถูกนำมาผสมผสานกันเท่านั้น ถ้าไม่เช่นนั้นแล้ว รัฐก็ดี เผ่าพันธุ์ มนุษย์ก็ดี จะไม่มีวันสิ้นความเดือดร้อนได้เลย”

(ปรีชา ช้างขวัญยืน แปล; 2523 : 256)

สภาพทางการเมือง

การปกครองของนครรัฐเอเธนส์ในช่วงที่ฟ่ายแพ้สงครามเป็นการปกครองระบอบคนาธิปไตยตามความต้องการของนครรัฐสปาร์ตา ซึ่งเป็นการปกครองโดยคนร่ำรวย เนื่องจากคนร่ำรวยเป็นคนกลุ่มน้อยของสังคม คนกลุ่มนี้มีชื่อเรียกว่า “บุคคลทั้ง 30” ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ทำให้เกิดการแย่งผลประโยชน์ระหว่างคนรวยด้วยกัน อำนาจในการปกครองเริ่มอ่อนแอลง คนยากจนซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ในสังคมซึ่งถูกกดขี่ขูดรีด จึงฉวยโอกาสโค่นล้มอำนาจ

ของบุคคลทั้ง 30 แล้วสถาปนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยขึ้น การปกครองระบอบประชาธิปไตย จึงเป็นการปกครองโดยคนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของรัฐ ซึ่งประชาธิปไตย ของกรีกในสมัยนี้มีความแตกต่างกับระบอบประชาธิปไตยในสมัยปัจจุบัน เพราะเป็นประชาธิปไตยทางตรง ที่ให้ประชาชนพลเมืองผลัดกันเข้ามาทำหน้าที่ต่างๆ โดยมีได้เลือกตัวแทนเข้ามาทำหน้าที่แทน เช่นในปัจจุบันที่เรียกว่าประชาธิปไตยทางอ้อม รัฐบาลประชาธิปไตยในชุดนี้ได้ใช้อำนาจเผด็จการ โดยเสียงข้างมาก ผลักดันให้ประหารชีวิตโสกราตีส ผู้ที่เพลโตเห็นว่าเป็นคนดี และมีคุณธรรมมากที่สุด ในสมัยนั้น ด้วยข้อกล่าวหาว่าชักจูงเยาวชนให้หลงผิดไม่ทำพิธีเคารพบูชาเทพีประจำนครรัฐ

เพลโตเติบโตขึ้นมาในสมัยที่เอเธนส์กำลังจะล่มสลาย ซึ่งเป็นผลเสียจากการปกครองระบอบประชาธิปไตย ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้เพลโตไม่เชื่อในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ว่าเป็นการปกครองที่ดี เพราะเป็นการปกครองที่ให้คนจำนวนมากที่ไม่มีความรู้ความสามารถเข้ามาบริหารรัฐ นำไปสู่ความขัดแย้ง และความเสื่อมของรัฐในที่สุด

ดังนั้นเพลโตจึงมีแนวคิดว่าการปกครองที่ดีควรเป็นการปกครองโดยคนกลุ่มน้อย แต่คนกลุ่มน้อยที่ทำหน้าที่ในการปกครองไม่ใช่คนรวย ไม่ใช่คนจน และไม่ใช่ทหาร แต่เป็นกลุ่มคนผู้มีปัญญา จึงจะทำให้รัฐเป็นรัฐในอุดมคติได้

ทั้งจากปัจจัยที่มีอยู่ในสมัยก่อนเพลโต กล่าวคือสภาพทางสังคมและการเมืองแบบนครรัฐ ไม่ส่งเสริมความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การพัฒนาที่จะนำไปสู่ความเป็นรัฐเดียวกันจึงเป็นไปได้ยากอีกทั้งไม่เกื้อกูลในการรักษาความมั่นคงปลอดภัย ในกรณีที่มีการคุกคามจากภายนอกและสมัยเพลโตกล่าวคือความระส่ำระสายทางสังคมและการเมือง ที่เป็นผลมาจากการที่นครรัฐเอเธนส์พ่ายแพ้ในสงครามพิโลโพนีเซียน ทำให้มีผู้ปกครองที่ไม่มีความรู้ ความสามารถ และไม่มีคุณธรรมเข้ามาใช้อำนาจในการปกครองทำให้เกิดการแย่งชิงอำนาจและแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่เปิดโอกาสให้คนทุกระดับชั้นในสังคมเข้ามาบริหารบ้านเมือง และใช้อำนาจเผด็จการผลักดันให้มีการประหารชีวิต โสกราตีส ผู้ที่เพลโตเห็นว่าเป็นคนดีและมีคุณธรรมมากที่สุด จึงทำให้เกิดขบวนการคิด ขบวนการที่จะแก้ปัญหานั้นจึงมีแนวคิดเรื่องราชาปราชญ์เกิดขึ้น

3.2 แนวคิดที่ว่าด้วยราชาปราชญ์ของเพลโต

แนวคิดที่ว่าด้วยราชาปราชญ์ของเพลโต จะศึกษาเกี่ยวกับ กำเนิดรัฐ การปกครอง และผู้ปกครอง

3.2.1 กำเนิดรัฐ

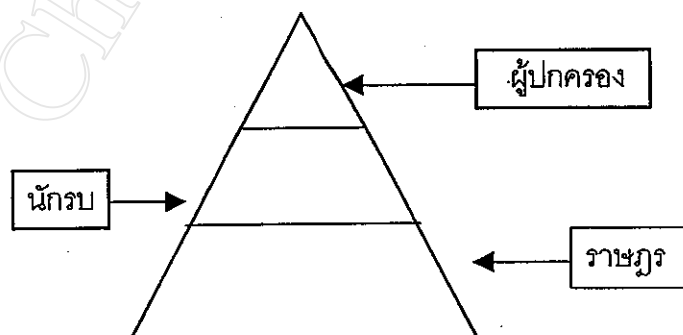
รัฐในทัศนะของเพลโตเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม (McLean, G.F. and Aspell, P.J., 1971 : 153) มนุษย์ไม่สามารถที่จะอยู่ตามลำพังเพียงคนเดียวได้ มนุษย์จึงต้องมาอยู่รวมกัน รัฐจึงเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย และเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งมนุษย์แต่ละคนมีความต้องการมากมายหลายอย่าง แต่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการในทุกๆ อย่างได้ครบถ้วน มนุษย์ต้องอยู่รวมกันภายในรัฐ เพื่อให้ความต้องการเหล่านั้นบรรลุผลตามความมุ่งหมาย เพลโตกล่าวว่า

“สิ่งที่สร้างรัฐขึ้นมาก็คือความต้องการของเราเอง ความต้องการอย่างแรกที่สำคัญที่สุดก็คือการมีอาหารเพื่อยังชีวิต อย่างที่สองคือที่อยู่อาศัย และอย่างที่สามคือเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม” (ปรีชา ช้างขวัญยืน แปล ; 2523 : 85)

รัฐจึงมีหน้าที่หลัก 3 ประการ คือ หน้าที่ในการผลิตหน้าที่ในการป้องกันประเทศ และหน้าที่ในการบริหารกิจการภายในรัฐ ดังนั้น รัฐจึงประกอบด้วยบุคคล 3 ประเภท คือ

1. ผู้ปกครอง มีหน้าที่ในการออกกฎหมายและกำหนดนโยบายของรัฐ
2. นักรบหรือทหาร มีหน้าที่ในการป้องกันประเทศ และป้องกันการรุกรานจากชาติอื่นๆ
3. ราษฎร มีหน้าที่ในการผลิตสินค้าและบริการต่างๆ ให้แก่รัฐ

จำนวนของบุคคลทั้ง 3 ประเภทมีความแตกต่างกันคือ ผู้ปกครองมีน้อยที่สุด ทหารจะมีปานกลาง และราษฎรจะมีมากที่สุด ซึ่งทั้ง 3 ประเภทสามารถแสดงได้ด้วยรูปปิรามิด

เพลโต ใช้ระบบการศึกษาเป็นเครื่องมือในการแบ่งประเภทของบุคคล ใครจะอยู่ในประเภทใดนั้น ขึ้นอยู่กับความสามารถในการศึกษาของเขา ดังนั้น เพลโตจึงเปิดโอกาสให้ทุกคนภายในรัฐได้รับการศึกษาโดยเท่าเทียมกันเพลโต กล่าวถึงระบบการศึกษาว่า

“เด็กทุกคนภายในรัฐจะได้รับการศึกษาเหมือนกันหมด คือ ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 20 ปี จะเล่นกีฬานานเพื่อปลูกฝังศีลธรรม ศึกษา กายบริหาร และดนตรี วิชากายบริหารเพื่อให้ร่างกายสมส่วน แข็งแรง และสง่างาม เรียนดนตรีเพื่อทำให้ วิญญาณได้ส่วน การศึกษาในระยะนี้จะต้องไม่เป็นการบังคับ หรือให้เรียนสิ่งที่ยากเกินวิสัย จะต้องทำให้เกิดความสนุก ไม่เป็นการทรมาน จากนั้นจึงให้เรียนการเขียน การอ่าน ในวิชาการพื้นฐานต่างๆ ไปจนถึงอายุ 20 ปี เมื่ออายุครบ 20 ปี จึงมีการทดสอบเพื่อดูความถนัด ผู้ที่เรียนต่อไปไม่ได้ จะถูกจัดให้อยู่ในชั้นต่ำที่สุด คือเป็นราษฎรของรัฐ ส่วนพวกที่สอบผ่าน จะต้องทำการศึกษาต่อไปอีก 10 ปี จากอายุ 20-30 ปี เด็กเหล่านั้นจะต้องเรียนวิชาเลขคณิต เรขาคณิต และดาราศาสตร์ เมื่อเรียนวิชาเหล่านี้สำเร็จแล้ว ก็จะต้องมีการสอบคัดเลือกอีกครั้ง ผู้ที่ไม่ผ่านการคัดเลือกจะต้องถูกให้ออกเป็นคนชั้นกลาง คือ พวกทหาร ส่วนที่ผ่านการคัดเลือก จะต้องเรียนวิชา วิชาวิธี (Dialectic) หรือปรัชญาต่ออีก 5 ปี เมื่ออายุ 35 ปี จะเป็นการฝึกภาคปฏิบัติเพื่อหาประสบการณ์ โดยกำหนดให้ทำงานเกี่ยวกับการบริหารรัฐเมื่ออายุครบ 50 ปี ถ้าหากสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างดีเยี่ยม ก็จะได้เป็นสมาชิกของชนชั้นผู้ปกครอง”

(ปรีชา ช้างขวัญยืน แปล ; 2523 : 284 - 288)

รัฐของเพลโต เป็นรัฐที่มีหลักการอยู่ที่ยอมรับธรรมชาติพื้นฐานของมนุษย์เป็นรัฐที่สร้างขึ้นด้วยการวิเคราะห์จากธรรมชาติของมนุษย์เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ และเพื่อให้เป็นรัฐที่มีความยุติธรรมสถิตยเป็นหลักของรัฐ บุคคลทั้ง 3 ชั้นในรัฐ คือ ผู้ปกครอง ทหาร และราษฎรจะต้องทำหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ ยอมรับในหน้าที่ตนกระทำ ไม่ก้าวร้าวหน้าที่ซึ่งกันและกัน เช่นทหารก็ทำหน้าที่ป้องกันกรุกรานของศัตรู ไม่ก้าวร้าวงานของผู้ปกครองทั้งทหารและราษฎรเชื่อฟังในกฎ หรือคำสั่งที่ออกโดยผู้ปกครอง รัฐที่ส่วนต่างๆ ทำงานประสานกันอย่าง

กลมกลืนกัน รัฐชนิดนี้ได้ชื่อว่าเป็นรัฐที่มีความยุติธรรมเพลโต ได้กล่าวถึงหลักของการสร้างรัฐว่า มิใช่เป็นไปเพื่อชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง แต่เป็นไปเพื่อส่วนรวม ไว้ดังนี้ว่า

“ในการสร้างรัฐนั้นสิ่งที่เราคำนึงมิใช่ความสุขเฉพาะชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง แต่เป็นความสุขของบ้านเมืองโดยส่วนรวม เราได้กำหนดให้มีชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งโดยเฉพาะขึ้นในรัฐ แล้วก็ให้ความสุขแก่ชนชั้นนั้น แต่ทำเพื่อส่วนรวม” (ปรีชา ช้างขวัญยืน แปล ; 2523 : 284-288)

ดังนั้น คำว่า “รัฐ” (Polis) ในปรัชญาของเพลโต หมายถึง นครรัฐ (City state) ของกรีกโบราณอย่างเอเธนส์ และสปาร์ตา ซึ่งเป็นรัฐเล็กๆ ที่เมืองหรือนครเป็นศูนย์กลางรอบนอกเมืองเป็นพื้นที่ในการทำเกษตร อันเป็นแหล่งอาหารของคนในเมือง จำนวนประชากรของแต่ละนครรัฐก็มีไม่มาก หากคิดเทียบกับจำนวนประชากรไทยยุคปัจจุบัน เช่น นครรัฐเอเธนส์ของเพลโต มีพลเมืองประมาณ 300,000 คน ในจำนวนนี้เป็นทาสประมาณ 80,000 คน (Easton, 1955 : 223) และเป็นรัฐที่พลเมืองทั้ง 3 ระดับปฏิบัติหน้าที่กันอย่างกลมกลืนและเป็นระเบียบเรียบร้อยไม่ก้าวร้าวหน้าที่กันและเชื่อฟังกันตามลำดับชั้น

รัฐของเพลโตจึงเป็นรัฐที่เกิดขึ้นตามลักษณะทฤษฎีธรรมชาติเกี่ยวกับการกำเนิดของรัฐ เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม (McLean and Aspell, 1971 : 153) มนุษย์จึงไม่สามารถที่จะอยู่ตามลำพังเพียงคนเดียว มนุษย์จึงต้องมาอยู่รวมกันเป็นรัฐ แต่เมื่อรัฐเกิดขึ้นแล้วหากไม่จัดระเบียบ แบบแผน ของรัฐให้ดีและปล่อยให้การปกครองภายในรัฐเป็นไปอย่างไร้ระเบียบแล้ว ผู้ปกครองก็อาจจะใช้อำนาจไปในทางที่ผิด สร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนได้

3.2.2 การปกครอง

ในหนังสือ The Republic ของ เพลโตเสนอการปกครองที่ดี ไว้ดังนี้ คือ

1. การปกครองที่ดี คือ การปกครองที่ถือความยุติธรรมเป็นหลักในการปกครอง

ความยุติธรรมตามทัศนะของเพลโต คือ ผลของการแบ่งแยกชนชั้นและหน้าที่ (Harmon, 1989 ; 34) ทำให้เกิดความยุติธรรมในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมโดยที่คนแต่ละคนได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้สอดคล้องกับความรู้ ความสามารถ ความถนัดของตนเอง และไม่ก้าวร้าวหน้าที่ของผู้อื่น

ในเรื่องของความยุติธรรม เพลโตได้แบ่งแยกความหมาย อธิบายได้เป็น 2 นัย คือ ความยุติธรรมของบุคคล และความยุติธรรมของรัฐ

1) ความยุติธรรมของบุคคล เพลโตแบ่งชนชั้นในสังคมออกเป็น 3 ชนชั้นด้วยกันคือ ผู้ปกครอง ทหาร และราษฎร การที่บุคคลใดควรจะเป็นคนในชนชั้นใดนั้น ขึ้นอยู่กับธรรมชาติของเขา เพลโตอธิบายว่า

“มนุษย์แต่ละคนจะตกอยู่ในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งใน 3 กลุ่มนี้ กล่าวคือ ผู้ที่มีธรรมชาติรักการผลิต พวกนี้จะเป็นพลเมืองของรัฐ ประกอบอาชีพต่างๆ ผู้ที่มีธรรมชาติรักความกล้าหาญ ต้องการชื่อเสียง เกียรติยศ เหมาะสมที่จะเป็นทหาร ผู้ที่มีธรรมชาติรักความรู้ ก็จะเป็นนักปราชญ์”
(Constantin Ritter, 1968 : 73)

ใน 3 ชนชั้นนี้ จำนวนของผู้ปกครองจะมีน้อยที่สุด ทหารจะมีจำนวนปานกลาง และราษฎร จำนวนมากที่สุด ความยุติธรรมจะเกิดขึ้น เมื่อทุกคนในรัฐทำหน้าที่ตนโดยไม่ก้าวล่วงหน้าที่ของคนอื่น

2) ความยุติธรรมของรัฐ ในการอธิบายความยุติธรรมของรัฐนั้น เพลโตพิจารณา รัฐในรูปเดียวกับธรรมชาติของมนุษย์ เพราะเพลโตเปรียบเทียบรัฐว่าคล้ายกับร่างกายของมนุษย์ ความยุติธรรมในร่างกาย ก็คือการมีสุขภาพ มีอนามัยดี จะเกิดขึ้นได้เมื่อส่วนประกอบต่างๆ ของร่างกาย ทำงานอย่างประสานกลมกลืนโดยไม่ขัดแย้ง ไม่ก้าวล่วงหน้าที่กัน ส่วนประกอบของรัฐก็ไม่ได้ แตกต่างกับร่างกาย คือ ประกอบด้วย ปัญญา ความกล้าหาญ และความอดทน อย่างไรก็ตามความเฉลียวฉลาด ตามนัยของเพลโตนั้นมิได้หมายถึง ความรู้ในเรื่องอื่นๆ แต่เน้นเฉพาะความรู้ในศิลปแห่งการปกครอง ซึ่งเพลโตเชื่อว่ามิได้อยู่ในคนส่วนน้อยของรัฐ ความยุติธรรมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ องค์ประกอบทั้ง 3 ของรัฐได้แสดงออกอย่างเหมาะสม คือ ชนส่วนน้อยมีความเฉลียวฉลาดก็ควรเป็นผู้ปกครอง ผู้ที่มีความกล้าหาญ ก็ควรเป็นทหาร และผู้ที่มีความอดทนก็ควรเป็นราษฎร ซึ่งคนทั้ง 3 ชนชั้น ต้องไม่ก้าวล่วงหน้าที่ซึ่งกันและกัน ทุกคนยอมรับในหน้าที่และความสามารถของตนเอง

2. การปกครองที่ดี คือ การจัดสังคมของสตรี เด็ก การศึกษา หน้าที่ของบุรุษและสตรี ในยามสงบและยามสงคราม เป็นแบบเดียวกัน ผู้ปกครองหรือกษัตริย์ต้องเป็นผู้ที่พิสดารแล้วว่าเป็นเลิศ ทั้งในด้านสงครามและปรัชญา (ปรีชา ช้างขวัญยืน แปล ; 2523 : 305)

1) สตรี เฟลโตให้การยอมรับความเสมอภาคระหว่างบุรุษและสตรี เขาเห็นว่าความแตกต่างระหว่างบุรุษและสตรีอยู่ที่ด้านร่างกายเท่านั้น กล่าวคือ สตรีเป็นผู้ให้กำเนิดและบุรุษเป็นเหตุแห่งการกำเนิด นอกจากนี้แล้วธรรมชาติได้สร้างให้บุรุษและสตรีมีความเท่าเทียมกันทุกอย่าง ถึงแม้ว่า สตรีอาจจะมีกำลังที่อ่อนแอกว่าก็ตาม แต่สิทธิและหน้าที่ต่างๆ ภายในรัฐก็ไม่ควรกำหนดว่าเป็นสิ่งเฉพาะเพศ สตรีมีโอกาสเป็นผู้ปกครองหรือนักรบได้เช่นเดียวกับบุรุษ หากสตรีสามารถพิสูจน์ได้ว่าตนเองมีความเหมาะสมกับหน้าที่นั้นๆ ฉะนั้นสตรีจึงไม่ควรเพียงแต่ได้รับอนุญาตให้ปฏิบัติหน้าที่ เท่านั้น หากควรถูกบังคับให้ต้องปฏิบัติหน้าที่ในฐานะราษฎรอย่างเต็มกำลังความสามารถด้วย ในรัฐสตรีจึงต้องมีส่วนร่วมในทางทหาร และการปกครองโดยเท่าเทียมกับบุรุษ สตรีในหมู่ชนชั้นสูง มีหน้าที่ให้บุตรแต่ไม่ต้องมีภาระเลี้ยงดูบุตรภายหลังจากที่คลอดแล้ว เสรีภาพสำหรับสตรีซึ่งเฟลโตสนใจจึงเป็นเรื่องของหน้าที่มากกว่าสิทธิสตรี เฟลโตเห็นว่าสตรีในนครรัฐเอเธนส์มีบทบาทในการดูแลบ้านเรือนและดูแลบุตร แต่ไม่ได้ทำงานในหน้าที่ของพลเมืองเลย ซึ่งเฟลโตเห็นว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรอันมีค่าอย่างมหาศาล มากกว่าที่จะเป็นการละเมิดสิทธิสตรี (Ernest Barker, 1951 : 219)

จะเห็นได้ว่าความคิดของเฟลโตเป็นความคิดที่ทันสมัยเป็นอย่างยิ่ง เพราะความคิดเกิดขึ้นเมื่อ 2,000 กว่าปีมาแล้ว ซึ่งในโลกแห่งปัจจุบัน มีมนุษย์ในสังคมอีกมากมายที่ไม่ยอมรับความเสมอภาคระหว่างสตรีและบุรุษ ความคิดของเฟลโตแม้จะเน้นในเรื่องของหน้าที่มากกว่าสิทธิ กล่าวคือ สตรีควรมีบทบาทหน้าที่ในการทหารและการปกครองเท่าเทียมกับบุรุษ หรือสตรีมีหน้าที่ในการผลิตเช่นเดียวกับบุรุษ หรือสตรีที่ดีเด่นมีหน้าที่ในการเป็นแม่พันธุ์ของผู้ปกครอง และเมื่อมีบุตรก็ไม่ให้สิทธิในการเลี้ยงดูหรือไม่ให้สิทธิในการเลี้ยงดูหรือไม่ให้สิทธิในความเป็นแม่ก็ตาม แต่ยังถือได้ว่าความคิดของเฟลโตในเรื่องความเสมอภาคของสตรีเป็นความคิดที่โดดเด่นที่สุดประการหนึ่ง เพราะโลกของความเป็นจริงในทุกวันนี้ แม้ในเรื่องหน้าที่ตามที่เฟลโตเสนอ ก็ยังมีสตรีอีกมากมายที่ไม่ได้รับความเสมอภาคเท่าเทียมกับบุรุษ

2) เด็ก เฟลโตได้วางระเบียบเรื่องเด็กที่ถือกำเนิดขึ้นมาในอุดมรัฐว่า บุรุษและสตรีในหมู่ชนชั้นนักปกครองและทหารจะไม่ได้รับอนุญาตให้มีความสัมพันธ์กันในฐานะสามีภรรยาอย่างเด็ดขาด การสืบพันธุ์จะถูกวางระเบียบเพื่อให้มาซึ่งเด็กจากพันธุ์ที่ดีที่สุดเท่านั้น เด็กที่เกิดขึ้นภายใต้การควบคุมนี้มีจุดประสงค์เพื่อความสุขสมบูรณ์ของรัฐ เด็กที่เกิดจากการสืบพันธุ์ภายใต้การควบคุมนี้จะได้รับการเลี้ยงดูจากรัฐ ไม่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวในฐานะ บิดา มารดา และบุตร

เฟลโตเห็นว่า ควรหาสตรีที่มีคุณสมบัติที่ดีที่สุดมาทำหน้าที่เป็นแม่พันธุ์ของผู้ปกครอง แต่ห้ามมิให้มีการผูกขาด และเมื่อมีบุตรให้แยกบุตรออกไปจากบิดามารดาเพื่อให้รัฐเป็น ผู้ดูแล

อบรมเลี้ยงดู เพื่อส่งเสริมให้เป็นผู้ปกครองที่ดีต่อไป และต้องมีให้ทั้งบิดา มารดา และบุตรรู้ว่าใครเป็นบิดามารดาหรือใครเป็นบุตร (Ebenstein, 1960 : 28-32)

จะเห็นได้ว่าเพลโตได้ให้ความสำคัญและคุณค่าของสถาบันครอบครัวที่มีผลต่อการพัฒนาในทุกด้านของเด็ก โดยเฉพาะทางด้านจิตใจ อาจทำให้เด็กที่เติบโตภายใต้กฎระเบียบอันนี้มีปัญหาทางด้านจิตใจในอนาคต แทนที่จะได้ผู้ปกครองที่ทรงคุณธรรมตามที่เพลโตต้องการ อาจได้ผู้ปกครองที่ไร้คุณธรรมก็ได้ เพราะเป็นสิ่งที่ขัดต่อธรรมชาติของมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง

3) การศึกษา เพลโตให้ความสำคัญกับการศึกษามาก ถือว่าการศึกษาคือสิ่งที่มีคุณค่าสำหรับสังคม รุสโซ กล่าวถึงงานเขียนของเพลโตเรื่องอุดมรัฐว่า “เป็นงานเขียนที่ยกย่องคุณค่าของการศึกษามากที่สุดเท่าที่เคยมีมาในปรัชญากรีกสมัยโบราณ” เพราะการศึกษามีคุณลักษณะพิเศษ คือ เป็นกระบวนการที่สามารถอบรมกล่อมเกลাজิตใจของมนุษย์ให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการได้ กล่าวคือ ผู้นำระบบเผด็จการสามารถปลูกฝังให้ประชาชนมีความเชื่อและนิยมระบอบอำนาจนิยมได้ ในขณะที่ผู้นำในระบบประชาธิปไตยสามารถใช้กระบวนการศึกษาเพื่อปลูกฝังให้ประชาชนนิยมและยึดถือวิถีประชาธิปไตยได้เช่นกัน ระบบการศึกษาจึงเป็นกระบวนการที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชนมาก เพลโต กล่าวถึงการศึกษาว่า

“ศิลปแห่งการศึกษา (The art of education) เป็นเสมือนเครื่องมือที่จะช่วยนำเอาสิ่งที่เรามีอยู่แล้วให้ปรากฏชัดเจนขึ้น ไม่เหมือนกับคำเปรียบเทียบกับความเชื่อของชาวกรีกที่ว่า ความรู้เป็นสิ่งที่ใส่เข้าไปในวิญญาณได้ เช่นเดียวกับที่เราให้ประสาทตาแก่คนตาบอดเพื่อที่จะมองเห็น แต่ในความเป็นจริงแล้ววิญญาณมีอำนาจที่จะรู้สิ่งต่างๆ อยู่แล้ว ความรู้จะเป็นเครื่องมือช่วยให้สิ่งนั้นแจ่มกระจ่างยิ่งขึ้นเหมือนกับตาที่มีอำนาจในการเห็นสิ่งต่าง ๆ แต่ต้องอาศัยร่างกายเป็นตัวช่วยในการเห็นสิ่งต่างๆ แต่ต้องอาศัยร่างกายเป็นตัวช่วยในการเห็นสิ่งต่างๆ ให้ดีขึ้น เพราะฉะนั้นวิธีการของการศึกษาจึงมีความจำเป็นเหมือนกับตาที่มองเห็นได้อยู่แล้ว ปัญหาก็คือต้องเรียนรู้ว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่น่ามอง และสิ่งใดเป็นสิ่งที่เราต้องละเว้นเสีย”

(ปริชา ช้างขวัญยืน แปล ; 2523 : 275-276)

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ระบบการศึกษาในทัศนะของเพลโตเป็นสิ่งที่มีความค่าและเป็นรากฐานสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดความก้าวหน้าในการค้นคว้าและแสวงหาเหตุผลของความจริงทั้ง

ทางด้านวิทยาศาสตร์และทางธรรมชาติ ทำให้วิทยาการในสังคมตะวันตกก้าวหน้ายิ่งกว่าสังคมตะวันออก

4) ผู้ปกครอง จะกล่าวโดยละเอียดในเรื่องผู้ปกครอง

3. การปกครองที่ดี คือ การปกครองแบบราชาธิปไตย และการปกครองแบบอภิชนาธิปไตย ดังที่เพลโต กล่าวได้ว่า

“ถ้ามีคนที่ได้รับการยกย่องเหนือผู้ปกครองอื่นๆ ก็เรียกว่า ราชาธิปไตย ถ้ามีมากกว่าหนึ่งคน ก็เรียกว่า อภิชนาธิปไตย” (ปรีชา ช้างขวัญยืน แปล ; 2533 : 188)

1) การปกครองแบบราชาธิปไตย (Absolute Monarchy) คือ การปกครองที่กำหนดให้อำนาจในการปกครองของบุคคลคนเดียว และบุคคลนั้นเป็น “ราชาปราชญ์” คือใช้อำนาจของตนอยู่ในขอบเขตของกฎหมาย โดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นใหญ่

2) การปกครองแบบอภิชนาธิปไตย (Aristocracy) คือการปกครองที่อำนาจในการปกครองอยู่ในมือของคนกลุ่มหนึ่ง หรือคณะบุคคล และบุคคลเหล่านั้นเป็น “ราชาปราชญ์” คือใช้อำนาจของตนอยู่ในขอบเขตของกฎหมาย โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม

แต่อย่างไรก็ตาม เพลโตต้องการให้อำนาจในการปกครองขึ้นอยู่กับคณะบุคคลมากกว่าที่จะอยู่กับคนเพียงคนเดียว หรือสองสามคน เพราะเพลโตกล่าวว่า คนเพียงคนเดียว หรือสองสามคน อาจใช้อำนาจไปในทางที่ทุจริต เอารัดเอาเปรียบ กดขี่ข่มเหงประชาชน และแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเองและพรรคพวก ดังนั้นการปกครองโดยคณะราชาปราชญ์ ซึ่งมีจำนวนมากพอสมควรจะปลอดภัย และประกันความยุติธรรม และความสุขของประชาชนได้แน่นอนกว่า (จ้านงค์ ทองประเสริฐ, 2518 : 219)

เพลโตแบ่งรูปแบบการปกครองที่ใช้อยู่ในสมัยนั้นออกเป็น 4 ประเภท โดยเรียงลำดับการปกครองจากรูปแบบที่ใกล้เคียงกับการปกครองในอุดมคติ โดยอาศัยหลักเกณฑ์ 2 ประการ คือ

ประการที่ 1 จำนวนของผู้ที่เป็นผู้ใช้อำนาจในการปกครอง

ประการที่ 2 วิธีใช้อำนาจหรือความมุ่งหมายในการใช้อำนาจในการปกครอง
ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การปกครองโดยทหาร (Timarchy) ที่มีอยู่ในครีตและสปาร์ตา เพลโตยกย่อง นครรัฐสปาร์ตา เพราะรัฐที่มีการปกครองแบบนี้ ประชาชนจะต้องฝึกฝนวิชาทหารและการดำรงชีวิตก็จะต้องถูกควบคุมด้วยระเบียบวินัยที่เคร่งครัด ชาวสปาร์ตาทุกคนจะบูชาเกียรติยศชื่อเสียงเหนือสิ่งอื่นใด

2. การปกครองแบบคนาธิปไตย (Oligarchy) เป็นการปกครองที่ผู้ปกครองเห็นคุณค่าของทรัพย์สินเงินทองมากกว่าเกียรติยศ เป็นการปกครองโดยคนรวยเพื่อคนรวย เมื่ออำนาจในการปกครองตกอยู่กับคนกลุ่มนี้ คุณธรรมความดีจึงไร้ความหมาย “เมื่อความร่ำรวยได้รับการยกย่องในรัฐ คุณธรรม และคนดีย่อมถูกเหยียดหยาม” (ปรีชา ช้างขวัญยืน แปล ; 2523 : 313)

3. การปกครองแบบประชาธิปไตย (Democracy) เป็นการปกครองโดยคนยากจนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ เพลโต กล่าวว่า “ประชาธิปไตยเกิดขึ้นเมื่อคนยากจนได้รับชัยชนะเหนือคนร่ำรวย” (ปรีชา ช้างขวัญยืน แปล ; 2523 : 322) ซึ่งการปกครองแบบประชาธิปไตยในทัศนะของเพลโต คือ ประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy) ตามแบบของนครรัฐเอเธนส์ ในสมัยของเพลโต ชาวนครเอเธนส์ที่มีอายุ 18 ปี ขึ้นไป มีสิทธิในการเข้าไปบริหารรัฐทุกคน เพลโตเห็นว่า การปกครองแบบประชาธิปไตยมีความสมบูรณ์น้อยกว่า การปกครองแบบคนาธิปไตย เพราะการปกครองแบบประชาธิปไตย ได้เปิดโอกาสให้แก่คนที่ไม่มีความรู้ในการปกครอง มาใช้อำนาจรัฐ และการปกครองแบบนี้เป็นต้นเหตุให้โสกราตีสต้องตายไปด้วย เพลโต กล่าวว่า “ในรัฐแบบนี้ทุกคนมีอิสระภาพและมีเสรีภาพในการพูดและทำสิ่งใดได้ตามใจชอบ” (ปรีชา ช้างขวัญยืน แปล ; 2523 : 322) ทำให้รัฐที่มีการปกครองแบบนี้กลายสภาพเป็นอนาธิปไตย คือ มีสภาพที่เหมือนกับไม่มีรัฐบาลหรือขาดผู้ปกครอง (สุขุม นวลสกุล และบรรพต วีระวิสัย, 2524 : 42) ซึ่งรัฐจะมีแต่ความสับสนวุ่นวายอันเกิดจากความต้องการเสรีภาพ จึงไม่มีใครเกรงกลัวใคร ผลที่เกิดขึ้นคือ ความระส่ำระสายในบ้านเมือง เมื่อทุกคนอยากได้ในสิ่งที่ตนเองต้องการ สุดท้ายผู้นำที่เข้มแข็งซึ่งใช้คารมเรียกร้องให้ประชาชนสนับสนุนตนเป็นผู้ปกครอง ก็ก้าวขึ้นมาใช้อำนาจ เพลโต กล่าวว่า

“ในท้ายที่สุดประชาธิปไตยแบบนี้ ก็มักจะลงเอยในรูปการปกครองแบบทรราชย์หรือเอกาธิปไตย ทั้งนี้เพราะ ผู้ชนนั้นหลงใหลในการสรรเสริญเยินยอยยิ่งนักในท้ายที่สุดคนช่างประจบที่มีเหล่าเหล่าและไร้ศีลธรรม ซึ่งเรียกตนเองว่าผู้พิทักษ์ปวงชนก็จะก้าวขึ้นมาใช้อำนาจ” (ปรีชา ช้างขวัญยืน แปล ; 2523 : 234)

4. การปกครองแบบทรราชย์ (Tyranny) เป็นการปกครองของทรราชย์ผู้กดขี่ประชาชนให้เป็นทาส ซึ่งในตอนแรก ทรราชย์คือวีรบุรุษในสายตาของประชาชนที่เข้ามาเพื่อจัดระเบียบให้แก่สังคมที่กำลังระส่ำระสาย การปกครองแบบนี้เกิดขึ้นในนครเอเธนส์ ภายหลังที่เอเธนส์พ่ายแพ้ในสงครามพีโลโพนีเซียน (Peloponnesian Wars) และการใช้เสรีภาพอันเกินขอบเขตของประชาชนในการปกครองแบบประชาธิปไตย เมื่อทรราชย์ได้อำนาจใหม่ๆ ก็พยายามตอบสนองความต้องการของประชาชนและจัดระเบียบของรัฐให้เรียบร้อยและกำจัดศัตรูที่ก่อความยุ่งยากให้ตัวเองจนหมดสิ้นแล้ว ทรราชย์ก็จะแสดงความเผด็จการอย่างสมบูรณ์ เมื่อเกิดปัญหาทางด้านเศรษฐกิจทำให้ประชาชนไม่พอใจ ทรราชย์ก็จะหันเหความสนใจของประชาชนไปสู่การทำสงคราม ทำให้ประชาชนต้องเผชิญกับความยากลำบากในการดำรงชีวิตมากยิ่งขึ้น (สมบัติ จันทรวงศ์, 2530 : 32-34) ระบบการปกครองแบบทรราชย์จึงเป็นการปกครองที่เลวร้ายที่สุด ในบรรดาการปกครองรูปแบบอื่นๆ

จากที่กล่าวถึงลักษณะของการปกครองทั้งหมด จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า เพลโตนั้นได้จัดลักษณะธรรมชาติของมนุษย์ให้สัมพันธ์กับรูปแบบการปกครอง เพราะเพลโตเชื่อว่าการปกครองถูกกำหนดด้วยคุณภาพของมนุษย์ทั้งบุรุษและสตรี ผู้มีความรู้ซึ่งทางการปกครองเท่านั้นจึงเหมาะสมที่จะเป็นผู้ปกครอง แต่ไม่ได้หมายความว่า เพลโตมิได้ให้ความสำคัญกับชนชั้นผู้ผลิตหรือราษฎร หากแต่มีความเชื่อว่า ราษฎรยังไม่สามารถปกครองตนเองได้ แล้วจะไปปกครองผู้อื่นได้อย่างไร เพราะราษฎรขาดความรู้และความเข้าใจในเรื่องการปกครอง แม้เพลโตจะไม่ต้องการทำลายความเป็นปัจเจกชน แต่เหมือนริดรอนเสรีภาพของปวงชนในข้อที่ว่าราษฎรมีคุณสมบัติเหมาะสมสำหรับประกอบอาชีพเพียงอย่างเดียวเท่านั้น หรือกล่าวคือ เพลโต ได้จัดแบ่งบุคคลในสังคมออกเป็น 3 ชั้น ตามลักษณะธรรมชาติของมนุษย์ คือ นักปกครอง ทหาร ราษฎร ซึ่งราษฎรมีถึง 4 ใน 5 ของจำนวนประชากรทั้งหมด ในเรื่องนี้เพลโตอ้างว่าการแบ่งชนชั้นในสังคมนั้นเป็นการแบ่งตามลักษณะของงานเพื่อสร้างคุณธรรม อย่างเช่น ช่างตัดผ้า ควรตัดผ้า มีควรไปยุ่งเกี่ยวกับการปกครอง เพราะตัวเองไม่รู้เรื่องเลย

ส่วนการจัดรูปแบบของการปกครอง เพลโตเห็นว่าประชาธิปไตยเป็นรูปแบบของการปกครองที่เลวเป็นที่สาม แต่ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการอธิบายชีวิตในสังคมประชาธิปไตยของท่านอาจจะเกินความจริงไปบ้าง แต่สิ่งที่ท่านได้ให้ความเห็นไว้นั้นสามารถเตือนให้ตระหนักถึงข้อบกพร่องของการปกครองแบบประชาธิปไตย ในขณะนั้นได้เป็นอย่างดีและมีเหตุผลที่สุด ซึ่งนักประชาธิปไตยในปัจจุบันยอมรับว่าระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยว่ามีข้อด้อย เพลโตกล่าวว่า "ประชาธิปไตยเป็นการยอมรับรูปแบบของอนาธิปไตยด้วยคุณค่า ความหลากหลาย

ความเท่าเทียมกันในความแตกต่างกัน เพื่อความเท่าเทียมในความไม่เท่าเทียมกัน" (ปรีชา ช้างขวัญยืน แปล ; 2523 : 324) ถึงแม้ว่านักประชาธิปไตยในปัจจุบันได้ยอมรับแนวคิดของเพลโต ในหลายสิ่งหลายอย่าง แต่สิ่งที่ยกประชาธิปไตยยอมรับไม่ได้ คือ การที่เพลโตเชื่อว่าการศึกษาศาสนาสามารถฝึกอบรมนักปกครองได้ แต่นักประชาธิปไตยในปัจจุบันมีความเห็นว่า การศึกษาเป็นวิธีทางที่จะนำไปสู่ชีวิตที่ดีขึ้น ยิ่งกว่านั้นเพลโตยังเชื่อว่าการคัดเลือกนักปกครองที่ดีที่สุด โดยผ่านกระบวนการศึกษาและต้องเกิดขึ้นในชนชั้นปกครองเท่านั้น จึงจะเป็นสิ่งที่ถูกต้อง และยุติธรรมที่สุด แต่ในปัจจุบันมีแนวคิดที่ว่า นักปกครองหรือนักการเมืองจะต้องมาจากการเลือกตั้ง โดยประชาชนแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น โดยมีความเชื่อว่า ผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเท่านั้นที่จะมีสิทธิตัดสินใจเลือกผู้บริหารบ้านเมืองได้ดีที่สุด

3.2.3 ผู้ปกครอง

เพลโตมีความเห็นตรงกับโสกราตีสเกี่ยวกับผู้ปกครอง กล่าวคือ ผู้ปกครองต้องมีคุณลักษณะสำคัญในการเป็นผู้มีปัญญา มีความรู้ ความเข้าใจความแตกต่างระหว่างความดีและความชั่ว สามารถสั่งสอนให้ประชาชนรู้จักคุณค่าของความดี เพื่อเป้าหมายในการมีชีวิตที่ดี ซึ่งผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้ทรงคุณธรรม ถ้าผู้ทรงคุณธรรมเป็นผู้ปกครอง สิ่งชั่วร้ายจะหมดไปจากสังคม เพลโต กล่าวเอาไว้ว่า

“สิ่งชั่วร้ายจะหายไปจากรัฐ หากนักปรัชญา ได้เป็นกษัตริย์ หรือเป็น
ผู้มีความรู้ทางปรัชญาอย่างดีเลิศ” (ปรีชา ช้างขวัญยืน แปล; 2523 : 256)

ดังนั้น ผู้ปกครองที่เหมาะสมที่สุดในการสร้างชีวิตที่ดีให้กับประชาชนทั้งสังคม คือ ราชาปราชญ์ (Ebenstein, 1960 ; 54-55)

เมื่อราชาปราชญ์เป็นผู้ปกครองที่ทรงคุณธรรม รัฐในอุดมคติของเพลโต จึงไม่จำเป็นต้องมีกฎหมาย เพราะถือว่าผู้ปกครองเป็นผู้ทรงคุณธรรม สามารถปกครองคนในรัฐด้วยปัญญา อันฉลาดหลักแหลมของตน ซึ่งมีลักษณะที่ดีคือ การใช้ปัญญา มีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับสถานการณ์ที่หลากหลายแตกต่างกันมากกว่าการใช้กฎหมาย เพราะกฎหมายมีลักษณะตายตัวไม่สอดคล้องกับความหลากหลายของสถานการณ์ โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การใช้กฎหมายที่มีลักษณะตายตัวแม้จะสามารถปรับปรุงแก้ไขได้ แต่มักไม่ทันต่อเหตุการณ์ ดังนั้นเมื่อผู้ปกครองเป็นราชาปราชญ์ที่มีปัญญาอันฉลาดหลักแหลมก็จะสามารถใช้ปัญญาเพื่อ

แก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมและทันท่วงที รัฐที่มีราชาปราชญ์เป็นผู้ปกครองจึงไม่จำเป็นต้องมีกฎหมาย

เนื่องจากผู้ปกครองที่เป็นราชาปราชญ์ จะต้องปกครองโดยธรรม ดังนั้นวิถีชีวิตชีวิตของผู้ปกครองจึงต้องมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากประชาชนโดยทั่วไปกล่าวคือ ผู้ปกครองเป็นชนชั้นพิเศษที่ต้องเสียสละทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อคนในรัฐ ได้แก่

1) ผู้ปกครองจะต้องไม่มีทรัพย์สินส่วนตัว เพราะทรัพย์สินมักเป็นสาเหตุของการต่อสู้แย่งชิงอำนาจทางการเมืองระหว่างผู้ปกครอง ดังที่เพลโต กล่าวเอาไว้ว่า

“ประการแรก พวกเขาจะต้องไม่มีทรัพย์สินส่วนตัวอื่นนอกจากที่จำเป็น ประการที่สอง ต้องไม่มีใครเลยที่มีที่อยู่หรือบ้านซึ่งจะหวังไว้มิให้ผู้อื่นเข้าไปได้ตามใจชอบ อาหารของเขาจะต้องมีปริมาณพอที่จะเล่นกีฬา สงคราม พวกเขาต้องกินอาหารร่วมกันในโรงอาหารเหมือนดังทหาร ที่อยู่ร่วมกันในยามสงคราม เราจะต้องชี้แจงให้เขาเข้าใจว่า ทองและเงินนั้นเป็นเทพสมบัติอันเทพเจ้าประทานไว้ สำหรับวิญญาณของพวกเขาอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องแสวงหาธาตุนั้นที่เป็นชนิดปุณฺชนและการผสมหรือทำให้โสโครก ด้วยการนำเอาธาตุทองของเทพเจ้ากับมนุษย์มาปนกันก็มีใช้เป็นความศักดิ์สิทธิ์ เพราะเงินทองของมนุษย์ทั้งหลายนั้นเกี่ยวข้องอยู่กับการกระทำอันเป็นอกุศลต่างๆ ส่วนชนิดที่มีอยู่ในตัวเขานั้น ไม่แปรเปลี่ยนในบรรดาชาวเมืองทั้งหลาย เฉพาะคนพวกนี้เท่านั้นที่การมีเงินมีทอง การแตะต้องเงินทอง การอยู่ในเคหสถานอันมีเงินทองอยู่ การใช้เงินทองเป็นเครื่องประดับแทนเขาใช้ภาชนะดื่ม ต้องถือว่าผิดกฎหมาย เขาจะต้องป้องกันตนเองและรัฐได้โดยมีความเป็นอยู่เช่นนั้น แต่เมื่อใดก็ตามที่เขาที่มีที่ดินบ้านและเงินทองเป็นของตนเองเขาจะกลายเป็นเจ้าของบ้านและชาวนาแทนที่จะเป็นผู้พิทักษ์ และจะเปลี่ยนจากการเป็นผู้ช่วยประชาชนอันมิตรสหายของตนมาเป็นศัตรูและนาย โดยเหตุที่เกลียดและถูกเกลียด ออกอุบายทำร้ายและถูกออกอุบายทำร้าย พวกเขาจะมีชีวิตอยู่อย่างหวาดกลัวคนในเมืองยิ่งกว่ากลัวศัตรูภายนอก จึงเท่ากับนำตัวเองและรัฐเข้าใกล้ความหายนะ”

(ปรีชา ช้างขวัญยืน แปล ; 2523 : 148-149)

จะเห็นได้ว่าเพลโตกำหนดให้ผู้ปกครองมีชีวิตอยู่อย่างนครรัฐสปาร์ตา กล่าวคือพวกเขาจะไม่มีทรัพย์สินส่วนตัวเลย อาหารก็ต้องกินร่วมกัน และโดยทั่วๆ ไปแล้ว จะต้องมีชีวิตอยู่เหมือนทหารในค่าย ดังที่เพลโต กล่าวไว้ใน The Republic (อุดมรัฐ) ความว่า

“จุดมุ่งหมายในการสร้างรัฐของเรามีได้อยู่ที่ว่าจะทำให้ชนชั้นใด ชนชั้น
หนึ่งมีความสุขโดยเฉพาะ หากแต่ต้องการให้ทุกคนภายในรัฐมีความสุขมาก
ที่สุดเท่าที่จะมากได้.. ท่านจะต้องไม่บังคับให้เราปล่อยผู้ปกครองมีความสุข
จนทำให้พวกเขากลายเป็นอย่างอื่นที่มีใช้ผู้ปกครองไป”
(ปรีชา ช้างขวัญยืน แปล ; 2523 : 150-151)

2) ผู้ปกครองจะต้องไม่มีครอบครัว เพราะการมีครอบครัวจะเป็นสาเหตุของการแสวงหาทรัพย์สินเพื่อนำมาบำรุงครอบครัว แต่เพื่อรักษาการสืบทอดสายเลือดที่ดีของผู้ปกครอง เพลโตเห็นว่าควรจัดหาสุภาพสตรีที่มีคุณสมบัติที่ดีเด่นมาทำหน้าที่เป็นแม่พันธุ์ของผู้ปกครอง แต่ห้ามมิให้ผู้ปกครองผูกขาด และเมื่อมีบุตรให้แยกบุตรจากบิดา มารดา เพื่อมอบให้กับรัฐเป็นผู้อบรมเลี้ยงดู เพื่อส่งเสริมให้เป็นผู้ปกครองที่ดีต่อไป และต้องมิให้ทั้งบิดามารดา และบุตรรู้ว่าใครเป็นบิดามารดา และใครเป็นบุตร (Ebenstein, 1960 : 28-32)

ดังนั้น ไม่ว่าใครก็ตามที่เป็นผู้ปกครองนั้น เขาย่อมไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของตนหรือสร้างประโยชน์แก่ตนเอง แต่ต้องคำนึงถึงประโยชน์ของผู้อยู่ในความปกครอง

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องผู้ปกครองของเพลโตนั้นมีลักษณะที่เป็นอุดมคติ เพลโตเห็นว่าผู้ปกครองเป็นบุคคลที่มีความสำคัญยิ่งของรัฐ เพราะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการจัดระเบียบเพื่อชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชนและสังคม ดังนั้นผู้ปกครองจึงต้องเป็นผู้มีปัญญาหรือเป็นนักปรัชญา เพราะนักปรัชญาที่มีปัญญาจะเป็นผู้ทรงคุณธรรม และเพื่อให้เกิดความแน่ใจ ความมั่นใจว่า ผู้ปกครองจะทำการปกครองโดยธรรมอย่างแท้จริง เพลโตจึงได้กำหนดให้ผู้ปกครองต้องไม่มีครอบครัวและทรัพย์สินเพื่อจะได้ไม่มีข้อผูกมัดหรือมีเหตุที่จะทำให้ผู้ปกครองเป็นผู้หลงใหลในกิเลสตัณหาและแสวงหาทรัพย์สินเพื่อนำมาบำรุงบำเรอครอบครัว . เพื่อที่ผู้ปกครองจะได้ทำงานและอุทิศตนให้สังคมได้อย่างเต็มที่และเต็มความสามารถ

จะเห็นได้ว่า แนวคิดของเพลโตในเรื่องนี้อาจเกิดจากประสบการณ์ของเพลโตที่เห็นว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่มักเป็นผู้ที่ลุ่มหลง มัวเมาในทรัพย์สินและผู้หญิง จนทำให้ผู้ปกครองไม่สามารถดำรงตนอยู่ในคุณธรรมได้ เพลโตจึงเสนอให้ยกเลิกสิ่งเหล่านี้เสีย และขณะเดียวกันก็เกรงว่าสายเลือดที่ดีของผู้ปกครองจะหมดไปถ้าหากห้ามมิให้ผู้ปกครองมีครอบครัว จึงเสนอทางออกให้จัดหาคู่เพื่อสืบทอดสายเลือดที่ดี แต่ก็มีข้อห้ามมิให้มีการผูกขาดและเมื่อมีบุตรก็กำหนดให้รัฐเป็นผู้เลี้ยงดู แสดงให้เห็นว่า เพลโตมิได้ให้ความสำคัญกับสถาบันทางครอบครัวที่มีผลต่อการพัฒนา

ของเด็ก อาจทำให้เด็กที่เติบโตขึ้นมาภายใต้กระบวนการนี้มีปัญหาทางจิตใจในอนาคต แทนที่จะเป็นผู้ปกครองที่มีคุณธรรมตามที่เพลโตต้องการ ซึ่งเป็นข้อเสนอที่ขัดต่อธรรมชาติของมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง

ราชาปราชญ์ จึงเป็นบุคคลที่ผ่านการคัดเลือกมาโดยระบบการศึกษา ซึ่งเป็นเครื่องมือในการแบ่งประเภทของบุคคลที่ถือว่ายุดิธรรมที่สุด เพื่อให้ได้คนที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ามาปฏิบัติภารกิจในการสร้างความสงบสุขและให้ความเป็นธรรมแก่ประชาชนในรัฐนั้น

3.3 ความหมายของราชาปราชญ์

เพลโตให้ความสำคัญกับผู้ปกครองมาก เพราะผู้ปกครองเปรียบเสมือนกับต้นที่จะนำรัฐไปสู่อุดมคติ (ปริชา ช้างขวัญยืน แปล ; 2523 : 122) เพราะฉะนั้นผู้ปกครอง จึงเป็นผู้ที่ผ่านการอบรมและทดสอบมาแล้วว่าเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติที่ดีเด่นทั้งในด้านความรู้ ความสามารถ และที่สำคัญที่สุดคือคุณธรรม ดังนั้นผู้ที่จะเป็นนักปกครองที่ดีได้นั้น จะต้องเป็นนักปรัชญา เพราะนักปรัชญา คือบุรุษผู้รักในความรู้อย่างกว้างขวางไม่จำกัด เป็นผู้เรียนรู้จนหยั่งถึงความเป็นจริงที่แท้ และเป็นบุคคลผู้รอบรู้อย่างแท้จริง เมื่อบุคคลเช่นนี้ได้เป็นนักปกครอง เขาย่อมเป็นนักปกครองที่ดี และนักปกครองเช่นนี้นั่นเอง ที่ได้ชื่อว่า ราชาปราชญ์ (Philosopher King) เพลโต กล่าวไว้ในหนังสือ The Republic (อุดมรัฐ) ความว่า

“ตราบใดที่นักปรัชญาไม่ได้เป็นผู้ปกครอง ความเดือดร้อนของรัฐและพลเมืองย่อมไม่มีวันสิ้นสุด นักปรัชญาทั้งหลายจะต้องมาเป็นพระเจ้าแผ่นดินของรัฐเรา หรือไม่ก็พวกที่เราเรียกว่าพระเจ้าแผ่นดินและผู้ปกครองทั้งหลายของเราจะต้องไผ่หาปรัชญากันอย่างจริงจัง และสิ่งสองสิ่งคือ อำนาจทางการเมือง และความฉลาดทางปรัชญา จะต้องมารวมอยู่ด้วยกัน”

(ปริชา ช้างขวัญยืน แปล ; 2523 : 256)

ราชาปราชญ์ (Philosopher King) หมายถึง บุคคลที่ทรงปัญญา เปี่ยมล้นไปด้วยความเฉลียวฉลาดอันยอดเยี่ยม มีความรู้อย่างดีเลิศ สามารถรู้ซึ่งถึงศิลปะการปกครอง สามารถบันดาลความเจริญรุ่งเรืองความยุติธรรมมาสู่รัฐได้ (สิทธิ บุตรอินทร์, 2537 : 9) ผู้ปกครองที่เป็นนักปรัชญาซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ทางด้านปรัชญาอย่างดีเลิศ มีความเฉลียวฉลาดเพราะนักปรัชญา คือผู้รักปัญญา รักวิชาทุกสาขา อยากรู้สิ่งต่าง ๆ ทุกสิ่งโดยมีรู้เพื่อ นักปรัชญาเป็นผู้รักความรู้ที่แท้จริง

ไม่ยอมรับเอาอะไรที่ไม่ถูกต้อง รู้จักควบคุมตนเองไม่ติดข้องในความปรารถนาของร่างกาย สนใจสิ่งที่เป็นนินทรถาวรไม่เปลี่ยนแปลง เป็นคนกล้าหาญ สุภาพเรียบร้อย จิตใจจึงตั้งอยู่เสมอ บุคคลที่มีลักษณะดังกล่าวนี้ที่ควรเป็นผู้ปกครอง เพราะสามารถเข้าใจความจริงอันสมบูรณ์และสามารถนำรัฐไปสู่อุดมคติได้

จะเห็นได้ว่า แนวคิดเรื่องราชาปราชญ์ของเพลโต เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับผู้ปกครองเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการจัดระเบียบชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชนและสังคม เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ที่เหมาะสมกับความสามารถของตนเอง และไม่ให้เกิดการก้าวร้าวหน้าที่ยั้กันและกัน ใครมีหน้าที่อะไรก็ปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด เช่น ทหาร มีหน้าที่ในการป้องกันรัฐ ไม่ใช่ไปก้าวร้าวหน้าที่ยั้ของนักปกครอง ดังนั้นหากทุกคนภายในรัฐทำหน้าที่ของตนและรับผิดชอบในหน้าที่ของตนอย่างเต็มกำลังความสามารถ รัฐก็จะเป็นรัฐที่มีความสงบสุขและยุติธรรมเป็นหลักของรัฐ

ราชาปราชญ์ จึงต้องเป็นบุคคลผู้มีปัญญา และเป็นผู้ที่ทรงคุณธรรม และเพื่อให้มั่นใจว่าราชาปราชญ์จะทำการปกครองด้วยความยุติธรรมอย่างแท้จริง เพลโตจึงกำหนดให้ราชาปราชญ์ต้องมีไม่ครอบครวัและทรัพย์สินเพื่อจะได้ไม่มีข้อผูกมัดหรือเป็นเหตุที่ชักจูงให้หลงใหลในกิเลสตัณหาและทรัพย์สินเงินทองเพื่อนำมาเลี้ยงครอบครวั จะได้อุทิศตนให้กับสังคมได้อย่างเต็มที่

ราชาปราชญ์จึงเป็นบุคคลที่มีลักษณะอุดมคติสูงมาก เพราะเป็นบุคคลที่มีความสมบูรณ์แบบ ซึ่งมีอยู่ในโลกแห่งแบบเท่านั้น เพราะเพลโตเป็นนักปรัชญาประเภทจิตนิยม ทฤษฎีทางปรัชญาของเพลโตจึงเป็นไปในลักษณะของโลก 2 แบบ คือโลกแห่งแบบซึ่งเป็นโลกที่มีความสมบูรณ์ที่สุดและโลกที่เลียนแบบมาจากโลกแห่งแบบซึ่งสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏในโลกนี้ไม่ว่าจะเป็นสิ่งของหรือความคิดทางนามธรรม เช่น ความดีความชั่ว ฯลฯ ล้วนเป็นสิ่งที่เลียนแบบมาจากโลกแห่งแบบทั้งสิ้นความเป็นจริงที่แท้จริงเป็นแบบหรือแม่พิมพ์ที่เป็นจุดกำเนิดของสิ่งต่าง ๆ ความคิดของเพลโตในการอธิบายสิ่งที่มีอยู่ของสิ่งต่าง ๆ อริสโตเติลได้อธิบายแนวความคิดของเพลโตด้วยประโยคสั้น ๆ ว่า “ความเป็นหนึ่งครอบคลุมความหลากหลาย” (อริสโตเติล, อ้างใน พรทิพา บรรทมสินธุ์, 2523 : 71)

ดังนั้นราชาปราชญ์ในทัศนะของเพลโต เป็นบุคคลที่สมบูรณ์แบบและมีอยู่ในโลกแห่งแบบเมื่อนำมายังโลกมนุษย์จึงไม่สามารถสร้างราชาปราชญ์ให้เหมือนกับราชาปราชญ์ที่มีอยู่ในโลกแห่งแบบได้ แต่เพลโตมีความคิดว่า วิธีการที่จะสร้างนักปกครองที่เป็นราชาปราชญ์ได้นั้นมีเพียงวิธีเดียวเท่านั้นคือ การศึกษา เพลโตจึงกำหนดให้ทุกคนภายในรัฐได้รับการศึกษา เพราะเพลโตถือว่าการศึกษาคือเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นในการสร้างรัฐและสร้างนักปกครองด้วย ในประเด็นนี้

จะเห็นได้ว่าเพลโตนั้นสามารถที่จะให้ทุกคนภายในรัฐได้รับการศึกษาเหมือนกันหมดได้ เพราะนครรัฐของเพลโตเป็นนครรัฐเล็ก ๆ มีประชากรประมาณ 10,000 คน (อานนท์ อาภาภิรม, 2528 : 30)

เพราะฉะนั้นความหมายของการเป็นราชาปราชญ์ จึงอยู่ที่การปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้ปกครองเพื่อสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นแก่รัฐและนำรัฐไปสู่อุดมคติ

กล่าวได้ว่า ราชาปราชญ์ หมายถึง นักปกครองที่ดี ซึ่งจะต้องเป็นนักปรัชญา เพราะนักปรัชญาเป็นบุคคลมีความรู้ มีความสามารถ และมีคุณธรรม มีหน้าที่ในการจัดระเบียบชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชนและสังคม เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ที่เหมาะสมกับความสามารถของแต่ละบุคคล และไม่ให้เกิดการก้าวร้าวเหยียดหยามซึ่งกันและกัน สามารถนำรัฐไปสู่อุดมคติได้ โดยใช้ระบบการศึกษา ซึ่งเป็นเครื่องมือในการสร้างคนให้เป็นนักปกครอง

3.4 คุณสมบัติราชาปราชญ์ของเพลโต

รัฐในอุดมคติของเพลโตจะต้องปกครองโดยราชาปราชญ์ (Philosopher King) ซึ่งเป็นบุคคลที่สำคัญและจำเป็นในการที่จะนำรัฐไปสู่อุดมคติ เป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เพลโตกล่าวว่า

“รัฐจะก้าวขึ้นสู่ความสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อนักปราชญ์และนักปกครองต้องเป็นคนเดียวกัน หากไม่แล้วมนุษย์จะไม่หลุดพ้นจากความทุกข์และความเดือดร้อนได้เลย” (ปรีชา ช้างขวัญยืน แปล ; 2523 : 222)

เพราะฉะนั้นบุคคลเช่นที่กล่าวมานี้ จะต้องเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติเช่นไร จึงได้ชื่อว่าราชาปราชญ์

3.4.1 เป็นผู้มีความรู้

เพลโต เห็นว่า มนุษย์จะมีชีวิตที่ดี และมีความสุขจะต้องเป็นผู้มีความรู้ คุณธรรม ในความหมายของเพลโต คือ ความรู้ ความรู้จึงเป็นรากฐานของคุณธรรม แต่เรียกชื่อแตกต่างกันตามสถานการณ์ของการใช้ความรู้ คุณธรรมในทัศนะของเพลโตมี 4 อย่าง คือ

1) ปัญญา (Wisdom) หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับ ความดี คือรู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว ความดี จะทำให้มนุษย์มีความสุข แต่ที่มนุษย์ทำชั่วเพราะมนุษย์ไม่รู้ว่าความดีคืออะไร ถ้าหากมนุษย์รู้ว่าความดีคืออะไร มนุษย์จะไม่ทำชั่ว เพราะการที่มนุษย์ทำชั่วจะทำให้ตนเองและผู้อื่น

เดือดร้อน มนุษย์โดยธรรมชาติต้องการความสุข ดังนั้นถ้ามนุษย์รู้ว่าความดีคืออะไร มนุษย์จะทำความดีเพื่อให้ชีวิตมีความสุข

ดังนั้น ราชปราชญ์จึงต้องมีคุณธรรมแห่งปัญญา คือ ต้องรู้ว่า ความดีคืออะไร เมื่อมีความรู้ในเรื่องความดีแล้ว จะต้องปฏิบัติตนตามทางแห่งความดี เพื่อเป็นแบบอย่างให้แก่ประชาชนและส่งเสริมให้ประชาชนมีโอกาสเรียนรู้เกี่ยวกับความดีอย่างกว้างขวางและทั่วถึง ถึงแม้ว่าประชาชนโดยทั่วไปจะมีความฉลาดน้อย แต่ก็สามารถรู้เกี่ยวกับความดีจากคำสั่งสอนและการประพฤติตนเป็นแบบอย่างได้ ดังนั้นราชปราชญ์จึงต้องกระทำแต่ความดี และมุ่งส่งเสริมให้ประชาชนกระทำแต่ความดีอย่างทั่วถึงด้วย

ในทางตรงกันข้าม หากราชปราชญ์ปราศจากคุณธรรมแห่งปัญญา คือไม่สนใจคุณค่าของความดี ไม่ประพฤติและปฏิบัติตนตามวิถีทางแห่งความดี กลับมุ่งกระทำการเพื่อประโยชน์และความต้องการของตน ใช้อำนาจกดขี่ข่มเหงประชาชน ทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อน ประชาชนอาจสร้างความชั่วร้ายในรูปแบบต่างๆ ทำให้สังคมได้รับความเดือดร้อน ราชปราชญ์อาจใช้อำนาจเป็นเครื่องมือในการปกครองอย่างเข้มงวดมากขึ้น สังคมเช่นนี้จะต้องหายนะในที่สุด

ความดีจะชนะความชั่ว ถ้าหมั่นยึดมั่นในความดี ความชั่วจะพ่ายแพ้ในที่สุด โดยธรรมชาติของมนุษย์ มนุษย์ต้องการอยู่ร่วมกัน ความต้องการในการอยู่ร่วมกันจะครอบคลุม ถึงความต้องการในการยอมรับและยกย่องจากเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ในขณะที่การทำความดีจะได้รับความรัก การยอมรับ และการยกย่อง อิทธิพลของความดีจะส่งเสริมให้มนุษย์ละเว้นความชั่ว ดังนั้น ความสำเร็จในการปกครองเพื่อสร้างเสริมสังคมที่ดีและมีความสุขคือ ความพยายามในการเผยแพร่ความดีอย่างกว้างขวางในหมู่ประชาชน ให้ประชาชนมั่นใจว่า การประพฤติดีและละเว้นความชั่วจะทำให้ชีวิตมีความสุข การประพฤติชั่วจะถูกประณามและปฏิเสธจากสังคม ทั้งราชปราชญ์และประชาชนจะต้องยึดมั่นในความดีอย่างมั่นคง

2) ความกล้าหาญ (Courage) หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่เราควรกลัวหรือไม่ ควรกลัว กลัวคือ มีความกล้าหาญที่จะทำความดีในทุกสถานการณ์ แม้ว่าการทำความดีนั้นจะเสี่ยงด้วยชีวิตก็กล้าหาญที่จะกระทำ คุณธรรมแห่งความกล้าหาญมิใช่ความกล้าบ้าบิ่นแต่เป็นความกล้าหาญด้วยเหตุและผลที่จะรักษาความดีและความถูกต้องของสังคมให้ดำรงอยู่ตลอดไป

ดังนั้น ราชปราชญ์จะต้องมี

1. ความกล้าหาญในการทำความดี ราชปราชญ์จะต้องมีความกล้าหาญในการทำความดีทั้งปวง เพื่อเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนทั้งมวล เพื่อสร้างศรัทธาให้ประชาชนตระหนักว่า ราชปราชญ์เป็นผู้ยึดมั่นในการทำความดี แม้การทำความดีจะต้องเสี่ยงด้วย

ชีวิตหรือความสูญเสียอย่างใหญ่หลวงแก่ตนก็ตาม อาทิ การขัดขวางผู้กุมอำนาจในกองทัพมิให้แสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ การกระทำเช่นนี้อาจทำให้ผู้กุมอำนาจทางทหารไม่พอใจและอาจคิดโค่นล้มราชาปราชญ์ก็ได้ แต่เพื่อรักษาความดีและความถูกต้องของสังคม ราชาปราชญ์จะต้องมีความกล้าหาญที่จะขัดขวางและลงโทษผู้กระทำผิดทุกคนไม่ว่าจะมีอำนาจมากมายแค่ไหนก็ตาม ความมุ่งมั่นในการรักษาความดีและความถูกต้องของสังคมจะทำให้ราชาปราชญ์ได้รับความศรัทธาจากประชาชนมากยิ่งขึ้น ในส่วนของประชาชนเองก็จะต้องมีความกล้าหาญในการกระทำความดี เพราะเชื่อมั่นว่าราชาปราชญ์จะปกป้องและคุ้มครองผู้กระทำความดี

2. การส่งเสริมให้ประชาชนมีความกล้าหาญในการกระทำความดี และรักษาความดีอย่างมั่นคง คุณธรรมแห่งความกล้าหาญเป็นสิ่งที่จะต้องเผยแพร่และปลูกฝังให้เกิดความศรัทธาในหมู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง จะต้องส่งเสริมให้ประชาชนเรียนรู้และเข้าใจด้วยเหตุผลว่า ความกล้าหาญในการกระทำความดีและรักษาความดีจะส่งเสริมให้การอยู่ร่วมกันในสังคมมีความสงบสุขอย่างไร และความขลาดกลัวต่อการกระทำความดีและรักษาความดีจะทำให้สังคมเสื่อมโทรมอย่างไร ราชาปราชญ์ต้องแสดงให้เห็นว่าการแสดงความกล้าหาญในการกระทำความดีและรักษาความดีจะทำให้ประชาชนมีชีวิตที่ดี ความกล้าหาญในการกระทำความดีและรักษาความดีจะได้รับการคุ้มครองจากสังคม ตรงกันข้ามบุคคลที่ขลาดกลัวต่อการกระทำความดีหรือรักษาความดีเพื่อการเอาตัวรอดหรือเพื่อประโยชน์โดยมิชอบจะต้องได้รับโทษทั้งทางแผ่นดินและทางสังคม

3) การควบคุมตัวเอง (Temperance) หมายถึง การมีชีวิตตามทำนองคลองธรรมแห่งความดี การไม่ปล่อยให้ชีวิตต้องตกเป็นทาสของอารมณ์และความปรารถนาต่างๆ ที่ไม่เหมาะสมไม่ควร ชีวิตที่มีการควบคุมตนเองจะทำให้เกิดระเบียบในการดำเนินชีวิต จะทำให้เกิดการใช้ปัญญาในการกระทำความดี กล่าวคือ เป็นการใช้ปัญญาในการแสวงหาเหตุผลเพื่อรักษาความดีให้ดำรงอยู่ตลอดกาล

ดังนั้น ราชาปราชญ์จึงต้องมีสติในการควบคุมตนเองมิให้หลงใหลไปกับคำสรรเสริญเยินยอ ราชาปราชญ์พึงยินดีตามสมควรเมื่อได้ยินได้ฟังคำยกย่องสรรเสริญ ในขณะเดียวกันเมื่อได้ยินได้ฟังคำตำหนิติเตียนก็ควรพิจารณาไตร่ตรองด้วยความรอบคอบว่ามีมูลความจริงเพียงใด และจะสามารถปรับปรุงแก้ไขได้อย่างไร มิใช่โกรธแค้นอาฆาตผู้ตำหนิติเตียนโดยไม่พิจารณาอย่างสุ่มรอบคอบ การรู้จักควบคุมตนเองจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อราชาปราชญ์ ราชาปราชญ์จะต้องรู้จักควบคุมตนเองทั้งในทางปฏิบัติหน้าที่เพื่อสังคมและในการดำเนินชีวิตส่วนตัว บางคนอาจจะกล่าวว่า ราชาปราชญ์ควรมีสติในชีวิตรส่วนตัว (privacy) หมายความว่า ในชีวิตรส่วนตัวราชาปราชญ์ควรจะประพฤติปฏิบัติตามความพอใจของตน สังคมไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้อง แต่ในฐานะ

ของราชาปราชญ์ไม่อาจจะกล่าวอ้างเช่นนั้นได้ เพราะวิถีการประพฤติปฏิบัติของราชาปราชญ์แม้จะเป็นเรื่องส่วนตัวก็ยังดำรงความเป็นแบบอย่างของสังคม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญ ราชาปราชญ์อาจมีชีวิตรส่วนตัวได้เฉพาะในกรณีที่ไม่กระทบกระเทือนต่อการเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม เพราะสังคมคาดหวังว่าราชาปราชญ์จะต้องมีจริยวัตรที่ดีเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม ดังนั้นคุณธรรมในการควบคุมตนเองจึงมีความสำคัญสำหรับราชาปราชญ์เป็นอย่างยิ่ง

การควบคุมตนเองเป็นสิ่งที่ต้องมีทั่วไปในรัฐ กล่าวคือ ประชาชนทั้งหมดในสังคมจะต้องรู้จักใช้เหตุใช้ผลในการดำเนินชีวิต โดยใช้ปัญญาเลือกประพฤติปฏิบัติเฉพาะในสิ่งที่เหมาะที่ควร ไม่กระทำการโดยใช้อารมณ์หรือตกเป็นทาสของความโลภ โกรธและหลง จนกระทั่งละเมิดความดีและความถูกต้องของสังคม ดังนั้นคุณธรรมในการควบคุมตนเองจึงมีความสำคัญสำหรับทุกคนภายในรัฐ

ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของราชาปราชญ์ที่จะส่งเสริมและเผยแพร่คุณค่าของคุณธรรมแห่งการควบคุมตนเอง ให้เป็นที่ยอมรับและยึดถือปฏิบัติอย่างกว้างขวางและทั่วถึง การควบคุมตนเองที่สำคัญ ได้แก่ การทำงานให้เหมาะสมกับหน้าที่ ไม่ประพฤติดิตเพื่อแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ รู้จักวางตัวให้เหมาะสมกับตำแหน่ง ไม่ผิดลูกผิดเมียผู้อื่น มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว ไม่เมาสุราอาละวาด หรือลุ่มหลงในอบายมุขทั้งปวง ถ้าประชาชนล้วนยึดมั่นในคุณธรรมแห่งการควบคุมตนเอง จะส่งเสริมให้ครอบครัวมีความสุข ชีวิตการงานมีความรุ่งเรืองและก้าวหน้า สังคมจะมีสันติสุข

4) ความยุติธรรม (Justice) หมายถึง การกระทำที่เคารพสิทธิของผู้อื่น และการไม่ยอมกระทำความชั่วต่อผู้อื่น คนที่ยุติธรรมจะต้องไม่ตอบแทนการกระทำที่อธรรมของผู้อื่นด้วยความอธรรม ดังนั้น คนที่มีความรู้จะอะไรคืออะไรจึงเป็นคนยุติธรรม

ดังนั้น ราชาปราชญ์ต้องเป็นผู้รักษาความยุติธรรม เป็นผู้กำหนดกฎระเบียบเพื่อป้องกันและคุ้มครองมิให้บุคคลละเมิดสิทธิของผู้อื่น กฎระเบียบที่รัฐกำหนดขึ้นต้องมีความยุติธรรมในตัวเอง หมายความว่าต้องเป็นกฎระเบียบที่ไม่ลำเอียงเพื่อประโยชน์ของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด กฎระเบียบต้องรักษาประโยชน์ของบุคคล บุคคลจะให้ความเคารพโดยไม่โต้แย้ง ในขณะที่เดียวกัน นอกจากจะมีหน้าที่ในการกำหนดกฎระเบียบที่ยุติธรรมแล้ว ยังมีหน้าที่ในการบังคับใช้กฎระเบียบหรือรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของกฎระเบียบให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามโดยเคร่งครัดซึ่งหมายความว่า ถ้าหากมีผู้ใดฝ่าฝืนกฎระเบียบโดยละเมิดสิทธิของผู้อื่น จะต้องทำการลงโทษผู้ละเมิดให้เหมาะสมกับความผิดที่เกิดขึ้น ถ้าราชาปราชญ์มีความเคร่งครัดในการบังคับใช้กฎระเบียบอย่าง

ยุติธรรม ผู้ถูกละเมิดจะมีความไว้วางใจและจะไม่กระทำการตอบโต้ผู้ละเมิดด้วยการกระทำที่ยุติธรรม สังคมจะคงอยู่ได้ด้วยความสันติสุข

ด้วยเหตุนี้ ความยุติธรรมจึงเป็นรากฐานของการปกครอง ผู้ปกครองที่ดีจะต้องส่งเสริมให้ประชาชนได้รับความยุติธรรมอย่างเสมอภาคทั่วหน้ากัน ซึ่งหมายถึงการส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในสิทธิของตนเองและผู้อื่น ตลอดจนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของรัฐในการปกครองและคุ้มครองการใช้สิทธิอย่างเสมอภาคของประชาชน

เพลโตถือว่า คุณธรรมคือความรู้ เพราะเพลโตได้รับอิทธิพลความคิดจากโสกราตีส ซึ่งโสกราตีสคิดว่า ไม่มีใครทำผิดโดยตั้งใจ (No man does wrong on purpose) ที่ทำผิดเพราะความไม่รู้

“คุณธรรม คือ ความรู้ ด้วยเหตุที่ว่า สำหรับผู้ที่มีความรู้ เขาจะไม่ทำผิด ความรู้ของโสกราตีสในที่นี้ไม่ใช่ความรู้ในศาสตร์ต่างๆ ไป แต่เป็นความรู้ที่สูงส่งกว่านั้นเป็นความรู้เกี่ยวกับตัวเอง โสกราตีสเชื่อในข้อความที่อยู่ประตูดิวนาร์เดลฟี (Delphi) ที่ว่า ให้เรารู้จักตัวเอง (Know thyself) คนเราน่าจะได้มีการพิจารณาตนเอง (self-examination) เพราะฉะนั้นเมื่อเข้าถึงการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง เราจะเป็นผู้ที่จะไม่ทำผิด เพราะเขาจะแยกแยะอะไรเป็นสิ่งที่ดีและอะไรเป็นสิ่งที่ไม่ดี ไม่ฟังกระทำ ดังนั้น ผู้ที่ทำผิดจึงเป็นผู้ที่ขาดความรู้ ด้วยเหตุนี้ โสกราตีสจึงคิดว่า คนทำผิดเพราะความไม่รู้มากกว่าจะทำโดยตั้งใจ เพราะคงไม่มีใครโดยอยากจะเป็นคนไม่ดี ชีวิตที่มีคุณธรรม ในทรรศนะของโสกราตีส ถือว่าเป็นชีวิตที่สูงส่ง เป็นชีวิตที่มีคุณค่าในตัวเอง และเป็นจุดหมายที่รวมแห่งความดีทั้งปวง” (G.M.A. Grube, 1935 :217- 225)

ดังนั้น สิ่งที่ดีและมีคุณค่า ในความคิดของคนทั่วไป มีลักษณะแตกต่างไปจากความคิดของโสกราตีส กล่าวคือ

“สิ่งที่เรานับว่าเป็นสิ่งที่ดี (Good thing) เป็นที่เห็นพ้องกันในสังคม อาจแบ่งออกเป็นประเภทได้ในกรณีนี้คือ ในกรณีแรก ต้องเป็นสิ่งที่ชี้นำมาซึ่งผลประโยชน์ แก่ผู้แสวงหาและผู้กระทำ ซึ่งสิ่งนี้ย่อมไม่ใช่สิ่งที่เรียกว่า สิ่งที่ดีในตัวเอง แต่ดีเพราะผลประโยชน์ ในฐานะเป็นเครื่องมือ

นำไปสู่สิ่งอื่นที่น่าชื่นชมที่น่ายินดีมากกว่า ในกรณีที่สอง สิ่งที่น่าจะถูกพิจารณาว่าเป็นสิ่งที่ดีในตัวเอง (intrinsic good) เป็นสิ่งที่น่าปรารถนาในตัวเอง และในกรณีสุดท้าย สิ่งที่ดีต้องเป็นสิ่งที่ดีในตัวเอง และเป็นสื่อ นำมาซึ่งสิ่งที่ดีในรูปแบบอื่นหรือก่อให้เกิดผลประโยชน์ที่พึงปรารถนาตามมา” (A.I.Melden, 1963 : 9)

ดังนั้น บุคคลที่เป็นราชาปราชญ์จะต้องประกอบด้วย คุณธรรมทั้ง 4 ประการคือ ปัญญา คือ การแสวงหาความดี ความกล้าหาญคือ ความกล้าหาญในการทำความดี และรักษาความดี การควบคุมตนเองคือ การมีชีวิตที่ไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์และอบายมุข ความยุติธรรมคือการกระทำที่เคารพสิทธิและไม่ก้าวล่วงหน้าที่ของผู้อื่น

3.4.2 เป็นผู้มีความรู้

ราชาปราชญ์ต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้ คือ รู้ความจริงของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งมีใช่ความจริงที่เป็นปรากฏการณ์ มิใช่ภาพที่สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 อันได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ได้ แต่ความจริงสูงสุดนี้เป็นนามธรรมจะเข้าถึงได้ด้วยปัญญาเท่านั้น ตัวความจริงสูงสุดที่กล่าวถึงนี้ คือ แบบ (Form)

แบบนั้นมีมากมาย มีทั้งรูปธรรม เช่น คน ม้า ต้นไม้ เป็นต้น และแบบแห่งนามธรรม เช่น แบบแห่งคุณธรรม คือ ความยุติธรรม ความดี ความงาม เป็นต้น ตลอดจนถึงแบบแห่งผลผลิตที่คนสร้างขึ้น (W.T.Stace, 1965 : 194 - 195) เช่น โต๊ะ เติ่ง เสื้อผ้า เป็นต้น เพราะฉะนั้นสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏในโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็นวัตถุสิ่งของหรือความคิดทางนามธรรม ล้วนเป็นสิ่งที่ลอกเลียนมาจากแบบ ความจริงแท้ คือ แบบ หรือแม่พิมพ์ที่เป็นจุดกำเนิดของสิ่งต่างๆ เพลโตเปรียบเทียบแบบกับดวงอาทิตย์ว่า

“ดวงอาทิตย์ไม่ใช่ภาพ แต่เป็นที่มาของภาพ แล้วถูกมองเห็นโดยภาพที่ดวงอาทิตย์เองทำให้เกิดขึ้น ดวงอาทิตย์มีความสัมพันธ์กับภาพ และสิ่งที่มองเห็นได้อย่างเดียวกันกับที่เรา รู้จักและเข้าใจสิ่งต่างๆ ในโลกนี้ ได้ก็เพราะเป็นสิ่งที่เลียนแบบมาจากแบบซึ่งเราสามารถรู้และเข้าใจได้ด้วยปัญญาเท่านั้น” (ปรีชา ช้างขวัญยืน แปล ; 2523 : 274)

โดยนัยนี้ แบบอาจเปรียบได้กับดวงอาทิตย์ ซึ่งเป็นบ่อเกิดของแสงสว่างและภาพ เช่นเดียวกับ แบบที่เป็นบ่อเกิดของทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้

เพลโตเห็นว่า ผู้ที่มีความรู้ขั้นสูงสุด จะต้องเป็นผู้ที่รักปัญญา วิชาทุกสาขาอยาการู้สิ่งต่างๆ โดยมีรู้เพื่อ ไม่ยอมรับเอาอะไรที่ไม่ถูกต้อง รู้จักควบคุมตนเอง ไม่ติดข้องอยู่ในความปรารถนาทางด้านร่างกาย สนใจสิ่งที่เป็นนิรันดร์ ถาวรไม่เปลี่ยนแปลง เป็นคนกล้าหาญ สุขภาพเรียบร้อย จิตใจจึงตื่นอยู่เสมอ (ปรีชา ช้างขวัญยืน แปล ; 2523 : 234-235) ซึ่งความรักในปัญญา ย่อมจะไม่เกิดขึ้นกับคนที่พอใจกับความเขลาของตนเอง อีกทั้งไม่เกิดกับผู้ที่หยิ่งในความรู้ของตนเอง หากเกิดขึ้นกับผู้ที่อยากได้ความรู้ (สมบัติ จันทรวงศ์, 2530 : 21)

ดังนั้น ผู้ที่รักปัญญา จะทำให้สามารถเรียนรู้เพื่อให้เข้าถึงรูปแบบแห่งความดี ซึ่งเป็นแม่แบบของสิ่งที่ตั้งามทั้งปวง และการเข้าถึงรูปแบบแห่งความดี ต้องอาศัยการศึกษา

เพลโต เชื่อว่าการศึกษาสามารถทำให้ ราชาปราชญ์ สามารถเข้าถึงความจริงได้ เพลโตกล่าวถึงการศึกษาของราชาปราชญ์ว่า

“ราชาปราชญ์ จำเป็นต้องศึกษา วิชาวิธี (Dialectic) ซึ่งเป็นวิชาที่อยู่เหนือผัสสะ นำไปสู่การเข้าใจ รูปแบบของความดี เพราะฉะนั้น การศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็น มากสำหรับการคัดเลือกผู้ปกครอง เพราะผู้ปกครองเป็นผู้นำรัฐ เป็นผู้วางกฎเกณฑ์ต่างๆ ในการสร้างคุณธรรม ในบุคคลและรัฐ ราชาปราชญ์ของเพลโตเปรียบเสมือนจิตรกรที่ใช้รูปแบบของเมืองและมนุษย์เป็นเสมือนผืนผ้าใบ รูปแบบของความดีเป็นแม่แบบ จากนั้นเขาร่างภาพหยาบ ๆ ขึ้น ด้วยความสามารถของจิตรกรในการใช้สี เขาจะสามารถสร้างพื้นฐานที่สมบูรณ์ของเมืองขึ้นมาได้” (ปรีชา ช้างขวัญยืน แปล ; 2523 : 294 - 296)

การศึกษาของราชาปราชญ์เป็นการศึกษาถึงรูปแบบของความจริงเหมือนกับคนที่เข้าใจความงามโดยตรงด้วยปัญญา แล้วสามารถแยกความงามแท้ๆ กับสิ่งที่มีส่วนร่วมอยู่ในความงามออกจากกันได้ และไม่ถือว่าสิ่งที่มีส่วนร่วมอยู่ในความงามคือตัวความงาม (ปรีชา ช้างขวัญยืน แปล ; 2523 : 226) เป็นการศึกษาเพื่อเข้าถึงรูปแบบ (Form)

เพลโต เปรียบเทียบการศึกษาของราชาปราชญ์กับนิทาน เรื่อง ถ้ำ (The Analogy of the cave) ว่า

“ราชาปราชญ์เป็นผู้เข้าใจถึงบ่อเกิดของความจริง เหมือนกับคนโง่ที่ถูกพันธนาการ ที่เป็นสิ่งต่างๆ เป็นเงาสะท้อนของวัตถุจากแสงไฟคบ แต่เมื่อคนโง่นี้เขาหลุดจากพันธนาการ และปีนขึ้นมาจากถ้ำเขาก็จะพบสิ่งต่างๆ จากความจริง และเห็นดวงอาทิตย์ที่เป็นที่มาของสิ่งต่างๆ ราชาปราชญ์ เปรียบเสมือนคนโง่ที่พ้นจากพันธนาการและมองเห็นวัตถุจากสภาพความเป็นจริง ไม่ใช่เพียงเงาจากแสงสะท้อนของคบไฟเท่านั้น จากนั้นเขาจะมองเห็นเข้าใจถึงแม่แบบ หรือต้นกำเนิดของสิ่งต่างๆ คือ ดวงอาทิตย์ซึ่งเปรียบเสมือนแม่แบบแห่งความจริงและความดีทั้งปวง เมื่อศึกษาถึงความจริงนี้แล้ว ราชาปราชญ์ที่เป็นผู้ปกครองรัฐต้องกลับคืนสู่ถ้ำเพื่อชี้แนะความจริงนี้กับประชาชนในรัฐต่อไป” (ปรีชา ช้างขวัญยืน แปล ; 2523 : 291-292)

ดังนั้น จากผลแห่งการเข้าใจในรูปแบบแห่งความดี จะช่วยให้นำมาแนะนำสั่งสอนประชาชนต่อไป

3.4.3 เป็นผู้ที่มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ

ราชาปราชญ์จะต้องเป็นผู้ที่มีสุขภาพสมบูรณ์และแข็งแรงซึ่งจะได้จากการฝึกกายบริหารเป็นการบริหารร่างกายรวมไปถึงการฝึกอบรมรักษาร่างกายทั้งหมดตลอดจนโภชนาการ (เสนห์ จามริก แปล ; 2518 : 45) จุดประสงค์ในการฝึกกายบริหารก็เพื่อให้ร่างกายแข็งแรงและได้สัดส่วน ส่วนความสมบูรณ์ของจิตใจจะฝึกจากการเล่นดนตรีและการเดินรำ การเล่นดนตรีจะทำให้จิตใจอ่อนโยนส่วนการเดินรำจะทำให้มีบุคลิกภาพที่สง่างามซึ่งทั้งดนตรีและกายบริหารจะต้องเรียนดนตรีก่อนเพื่อพัฒนาจิตใจให้ดี คนเราถ้าจิตใจดีทุกอย่างก็ย่อมจะดีตามไปด้วยตรงกันข้ามถ้าหากจิตใจไม่ดีทุกอย่างก็ย่อมจะเสียตามทั้งนี้เพราะจิตใจเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดของคน เพลโตต้องการให้ราชาปราชญ์มีความสมบูรณ์พร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ เพลโตกล่าวว่า

“คนที่เอาแต่ฝึกกายบริหารเพียงอย่างเดียวจะทำให้เป็นคนที่ยึดแค้น ส่วนคนที่ฝึกดนตรีเพียงอย่างเดียวก็จะเป็นคนที่อ่อนแอจนเกินไป แต่ถ้าฝึกให้ดีก็จะสุขภาพและมีระเบียบ” (ปรีชา ช้างขวัญยืน แปล ; 2523 : 140)

กล่าวโดยสรุป นักปกครองผู้ซึ่งได้ชื่อว่าราชาปราชญ์จะต้องเป็นบุคคลที่สมบูรณ์พร้อมทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรม คือความสมบูรณ์แห่งร่างกาย และนามธรรม คือความสมบูรณ์แห่งสติปัญญา ความสามารถ และคุณธรรม อันจะทำให้ผู้ถูกปกครองพอใจในการปกครอง

3.5 วิธีการที่ได้มาซึ่งราชาปราชญ์

จากคุณสมบัติของราชาปราชญ์ ย่อมโยงไปสู่ปัญหาประเด็นต่อไปว่า เราจะได้ราชาปราชญ์มาโดยวิธีการใด เพราะราชาปราชญ์ต้องทำหน้าที่ในการตัดสินใจว่า ใครควรจะอยู่ในชนชั้นไหนและเป็น ผู้ออกกฎหมาย กฎหมาย และข้อบังคับต่างๆ กำหนดหลักการและวิธีการดำเนินงานของรัฐ ผู้ปกครองที่ไม่ดีย่อมจะออกกฎหมายที่ไม่ดี สร้างความเดือดร้อนให้ประชาชน การตัดสินใจผิดพลาดจัดบุคคลเข้าไป ในชนชั้นที่ไม่เหมาะสมกับคุณสมบัติ ย่อมจะสร้างความเสียหายให้แก่รัฐ เช่น คนมีคุณสมบัติเหมาะสมกับเป็นทหาร แต่ถูกกำหนดให้เป็นผู้ทำหน้าที่ปกครอง อย่างนี้เป็นต้น ดังนั้นการได้มาซึ่งผู้ปกครองที่ดีที่เหมาะสม จะต้องได้มาโดยอาศัยการคัดเลือก ซึ่งการคัดเลือกนั้นจะทำได้โดยวิธีใด

การคัดเลือกราชาปราชญ์ตามทัศนะของเพลโต มิใช่โดยวิธีเลือกผู้แทนราษฎร ซึ่งเสร็จลงภายในเวลาสองสามวันตามที่ได้ปฏิบัติอยู่ในระบอบประชาธิปไตยผ่านกระบวนการศึกษา ซึ่งใช้ระยะเวลายาวนานเกือบตลอดชีวิต กระบวนการคัดเลือกโดยใช้การศึกษานี้เป็นวิธีการคัดเลือกที่มีความยุติธรรมที่สุด เพราะเด็กที่เข้ามาทำการคัดเลือก และผู้ที่ทำหน้าที่ในการคัดเลือก จะไม่สามารถรู้ได้ว่าเด็กคนไหนเป็นลูกใคร เพราะเพลโตได้ควบคุมระบบการสืบพันธุ์ เพื่อให้ได้เด็กจากพ่อพันธุ์และแม่พันธุ์ที่ดีที่สุด กล่าวคือ ผู้ชายจะผูกขาดอยู่กับผู้หญิงคนใดคนหนึ่งตลอดไปไม่ได้ ชายที่มีโอกาสสืบพันธุ์ได้จะต้องมีอายุ 25-55 ปี หญิงต้องมีอายุ 20-40 ปี ถ้ามีอายุน้อยกว่านี้ถือเป็นความผิด แต่ถ้ามีอายุมากกว่านี้ ก็ถือเป็นเรื่องส่วนตัว แต่มีลูกไม่ได้ ชาย หญิง ที่มีอายุตามกำหนดที่รัฐอนุญาตให้สืบพันธุ์ได้ ก็ควรเลือกสืบพันธุ์ด้วย คือ ชายที่มีรูปร่างแข็งแรง มีหน้าตาดี และมีสติปัญญาดี ควรจะได้สืบพันธุ์กับหญิงสวยสุขภาพดี มีสติปัญญาดีเช่นกัน เพื่อจะได้ลูกที่ดีทั้งรูปร่าง และสติปัญญา เด็กที่เกิดภายใต้การควบคุมนี้จะได้รับการเลี้ยงดูจากรัฐ เมื่อเด็กเกิดขึ้นมาจะต้องนำไปเลี้ยงที่โรงเลี้ยงเด็กของรัฐ รัฐจะเป็นผู้ดูแลลูกของประชาชน เพื่อให้เด็กมีคุณภาพที่เท่าเทียมกัน และต้องมิให้ทั้งบิดามารดาและบุตรรู้ว่าใครเป็นพ่อแม่ หรือใครเป็นลูก เพราะเด็กจะเป็นสมบัติร่วมของชาติ โดยส่วนนี้ทุกคนมีสมบัติร่วมกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ปัญหาต่างๆ เช่น การเอารัดเอาเปรียบ ตลอดจนจนถึงการคอร์รัปชันต่างๆ ก็จะไม่เกิดขึ้น (ปริชา ช้างขวัญยืน แปล ; 2523 : 12)

กระบวนการศึกษา ที่ใช้ในการคัดเลือกผู้ปกครองแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนแรก เด็กๆ ได้รับการเลี้ยงดูให้เจริญเติบโตขึ้นมาภายใต้ความรับผิดชอบและการเลี้ยงดูของรัฐ จนกว่าจะมีอายุครบ 20 ปี วิชาที่ศึกษาในระยะนี้มี กายบริหาร และดนตรี กายบริหารเพื่อให้ร่างกายแข็งแรงได้สัดส่วนและแข็งแกร่ง ส่วนดนตรี รวมทั้งการอ่าน การเขียน กวี ดนตรี และคณิตศาสตร์ (Thilly. F., 1978 : 93) เพื่ออบรมจิตใจให้อ่อนโยน และสุขภาพเรียบร้อย ทั้ง 2 วิชานี้ ควรให้เรียนวิชาดนตรีก่อน เพื่อพัฒนาจิตใจให้ดี คนเราถ้าใจดีทุกอย่างก็พลอยดีตามไปด้วยตรงกันข้าม ถ้าใจเสียทุกอย่างก็ย่อมเสียตามไปด้วย ทั้งนี้เพราะใจเป็นเรื่องสำคัญที่สุดของคน เพลโตต้องการให้นักปกครองและทหาร มีลักษณะทั้ง 2 อย่างคือ แข็งแกร่ง และอ่อนโยน เพราะถ้ามีแต่ความแข็งแกร่ง เพียงอย่างเดียวก็จะไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง ถ้าอ่อนโยนอย่างเดียวก็เป็นทหารไม่ได้ โดยเฉพาะผู้ปกครองต้องมีลักษณะแข็งแกร่งและสุขภาพอ่อนโยนอยู่ในตัวผู้ปกครองอย่างเหมาะสมจะมีอย่างหนึ่งอย่างใดมากกว่าไม่ได้ เพลโตกล่าวว่า

“การศึกษาในขั้นตอนนี้ จะต้องไม่บังคับให้เด็กเรียนแต่ต้องทำให้เด็กๆ มีความรู้สึกว่าการศึกษาล่าเรียนนี้ สนุกเหมือนกับการเล่นกีฬา เพราะการเรียนด้วยการบังคับจะทำให้เบื่อหน่ายในการเรียน แต่ถ้าหากให้เด็กเรียนด้วยความสนุกสนานเราก็จะสามารถค้นพบความถนัดตามธรรมชาติของเด็ก” (ปรีชา ช้างขวัญยืน แปล ; 2523 : 299)

เมื่ออายุครบ 20 ปี เด็กเหล่านี้ก็จะต้องมีการทดสอบใครที่ทดสอบผ่านก็จะเรียนในขั้นต่อไปและถ้าหากใครทดสอบไม่ผ่าน ก็จะกลายเป็นราษฎร มีหน้าที่ประกอบอาชีพ ทำไร่ ทำนา ค้าขาย และอาชีพอื่นๆ ตามความถนัด และความสามารถของตน ส่วนผู้ที่สอบผ่านจะเรียนวิชาอื่นต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการเรียนของผู้ที่ผ่านการคัดเลือกในขั้นตอนแรก โดยผู้ที่ผ่านการคัดเลือก จะเรียนต่อไปอีก 10 ปี จากอายุ 20-30 ปี เรียนวิชา วิทยาศาสตร์ เลขคณิต ดาราศาสตร์ ซึ่งพวกกรีกถือว่าวิชาเหล่านี้เป็นวิชาชั้นสูง ไม่เหมาะจะเอาไปใช้ในการประกอบอาชีพ หากเหมาะจะพวกปัญญาชนเท่านั้น (จันทน์ ทองประเสริฐ, 2518 : 210) เพลโตถือว่าการนำวิชาคณิตศาสตร์ไปใช้ในการประกอบอาชีพ เช่น การค้าขายเป็นเรื่องน่าละอาย เพลโตต้องการให้เรียนคณิตศาสตร์ก็เพื่อให้เป็นทางแสวงหาความจริง การเรียนคณิตศาสตร์มีประโยชน์ 2 อย่างคือ ทำให้นักปรัชญาเข้าถึงความจริงท่ามกลางปรากฏการณ์ต่างๆ และอีกอย่างคือทำให้ผู้บังคับบัญชา ทหาร สามารถจัดทหารให้เป็นหมวดหมู่ กองร้อย กองพัน (สมัคร บุรวาส, 2522 : 16-17) เมื่ออายุครบ 30 ปี

คือเรียนมาครบ 10 ปี ก็จะมีการทดสอบอีกครั้งหนึ่ง ใครสอบไม่ผ่านก็จะเป็นพวกทหาร มีหน้าที่ป้องกันศัตรูจากภายนอกและรักษาความสงบภายในรัฐ พวกนี้ถือเป็นชนชั้นกลางของรัฐ ซึ่งความจริงแล้ว เพลโตมิได้ต้องการที่จะสร้างทหารเพื่อเอาไว้ สำหรับรุกรานรัฐอื่นๆ เพราะเพลโตนั้นเติบโตขึ้นมาในช่วงสงครามระหว่างเอเธนส์และสปาร์ตา ทำให้นครรัฐเอเธนส์ต้องพินาศก็เพราะสงคราม เพลโตจึงเกลียดสงคราม แต่เพลโตต้องการให้มีทหารไว้เพื่อป้องกันรัฐของตนเอง ไม่ให้ใครมารุกรานได้เท่านั้น เพราะฉะนั้นเราจะเห็นว่า ทหารในทัศนะของเพลโตนั้น จะต้องเป็นผู้มีความรู้ (ปรีชา ช้างขวัญยืน แปล ; 2523 : 94) และได้รับการศึกษามาเป็นอย่างดี

เมื่อทดสอบในขั้นตอนนี้แล้ว พวกที่ทดสอบผ่านจะเรียนในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 เป็นการเรียนของผู้ที่ผ่านการคัดเลือกในขั้นตอนที่ 2 จะเรียนต่ออีก 5 ปี จากอายุ 30-35 ปี การเรียนในขั้นตอนนี้ เป็นการเรียนด้านปรัชญาหรือที่เพลโตเรียกว่า วิชาชีวิต (Dialectic) (ปรีชา ช้างขวัญยืน แปล ; 2523 : 302) ซึ่งเป็นการศึกษาที่มุ่งเข้าสู่ภาวะของความ เป็นจริง เข้าถึงแก่นแบบแห่งความดี ซึ่งต้องอาศัยปัญญา เมื่อสามารถบรรลุถึงความรู้ในระดับนี้ เขาจะเป็นผู้ปกครองที่สมบูรณ์ เพราะผู้ปกครองที่สมบูรณ์นั้นจะรู้ว่าการปกครองที่ดีเป็นอย่างไร เมื่อศึกษาในวิชาปรัชญามาเป็นเวลา 5 ปีแล้ว ก็จะมีอายุครบ 35 ปี เพลโตเห็นว่าผู้ที่จบการศึกษาในขั้นนี้แล้ว จะต้องฝึกปฏิบัติงานเป็นเวลา 15 ปี ตั้งแต่อายุ 35-50 ปี ซึ่งเป็นระยะเวลาที่จะได้นำความรู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาใช้ในภาคปฏิบัติ ถือเป็นการทดสอบขั้นสุดท้าย ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถและมีคุณธรรม จึงเป็นผู้ที่ได้รับการคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งราชาปราชญ์ (Philosopher King) กระบวนการศึกษาทั้งหมดนี้ เพลโตเห็นว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งในการคัดเลือกผู้ปกครองที่มีความรู้ ความสามารถและมีคุณธรรม ซึ่งมีเพียงส่วนน้อยในสังคม

เพลโต มีหลักการในการคัดเลือกบุคคลที่เหมาะสมกับตำแหน่งราชาปราชญ์ ซึ่งจะพิจารณาจากร่างกาย สติปัญญาและคุณธรรม โดยใช้ระบบการศึกษาเป็นเครื่องมือในการคัดเลือกราชาปราชญ์

ความสรุป

จากแนวคิดของเพลโต ราชาปราชญ์ หมายถึง นักปกครองที่ทรงปัญญาเปี่ยมไปด้วยความเฉลียวฉลาด รู้ซึ่งถึงศิลปะการปกครอง สามารถนำความเจริญรุ่งเรืองความยุติธรรมและสามารถนำรัฐไปสู่อุดมคติได้ ซึ่งมีคุณสมบัติทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา และคุณธรรม อันได้แก่ ปัญญา ความกล้าหาญ การควบคุมตนเอง และความยุติธรรม อำนาจที่ใช้จึงเป็นอำนาจที่อยู่ในขอบเขตของกฎหมาย และปฏิบัติหน้าที่ที่ถูกต้อง คือ ทำหน้าที่ในการจัดระเบียบชีวิตที่ดี

ให้แก่ประชาชนเพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ได้เหมาะสมกับความสามารถของตนและไม่ให้เกิดการก้าว
ก่ายหน้าทีกันและกัน เพื่อสร้างความสงบสุขและความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นภายในรัฐ ส่วนวิธีการที่
ได้มาซึ่งราชาปราชญ์จึงต้องใช้ระบบการศึกษา ซึ่งจะทำให้รัฐได้นักปกครองที่มีคุณสมบัติอัน
เหมาะสม สำหรับตำแหน่งราชาปราชญ์

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องราชาปราชญ์ของเพลโต เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับ
ระบบหรือสังคมเพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม มนุษย์จึงไม่สามารถอยู่ตามลำพังเพียงคนเดียวได้ รัฐ
จึงเป็นสถาบันอันจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์